

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

NETRADIČNÍ TECHNIKY V MALBĚ

Diplomová práce

Studijní program: M7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obor: 7503T047 – Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Autor práce: **Marcela Langerová**
Vedoucí práce: Mgr. A. Lucrezia Škaloudová - Puchmajerová, Ph.D.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Marcela Langerová**
Osobní číslo: **P09000270**
Studijní program: **M7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obor: **Učitelství pro 1. stupeň základní školy**
Název tématu: **NETRADIČNÍ TECHNIKY V MALBĚ**
Zadávací katedra: **Katedra primárního vzdělávání**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl:

Cílem diplomové práce je objasnit význam Vv v životě dítěte, definovat netradiční techniky v malbě.

Vysvětlit proč je přínosné zavádět i netradiční techniky ve Vv, vyzkoušet netradiční techniky v praxi u dětí.

Vypracovat historii malby.

Požadavky:

Nastudovat odbornou literaturu v oblasti malby, vývoj dětské kresby, techniky a prostředky ve výtvarné výchově.

Metody:

Literární rešerše, analýza, syntéza.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

LHOTOVÁ, M: Proměny výtvarné tvorby v arteterapii, Teologická fakulta JU, 2010

ROESELOVÁ, V. Proudý ve výtvarné výchově, Praha: Sarah, 2000

ROESELOVÁ, V. Didaktika výtvarné výchovy nejen pro ZUŠ, Praha: UK-PF, 2003

DAVID, J, Výtvarná výchova jako smyslový a duchovní fenomén, Polička: Fantisk, 1993

GOMBRICH E.H. Příběh umění, Praha: Mladá fronta, 1997

SPOUSTA V. Krasa, umění a výchova, Brno: MU, 1995

VONDRÁK, M. Koncepce výtvarné výchovy a jejich souvislostí s vývojem výtvarného umění 20 století, České Budějovice: JU, 1996

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. A. Lucrezia Škaloudová - Puchmajerová
Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání diplomové práce:

6. prosince 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

20. dubna 2014

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PaedDr. Jaroslav Ferný, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 17. prosince 2012

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Děkuji MgA. Lucrezii Škaloudové Puchmajerové, Ph.D. za odborné vedení práce, cenné rady, povzbuzení, podporu při její realizaci a čas, který mi věnovala. Také žákům, kteří realizovali výtvarné práce uvedené v diplomové práci a mé starší dceři, která se mnou od narození absolvovala veškeré mé studijní úspěchy i neúspěchy.

Anotace

Tématem práce *Netradiční techniky v malbě pro 1. stupeň ZŠ* je vymezení výtvarné výchovy v životě dítěte a využití potenciálu netradičních technik jako specifického prostředku pro výuku výtvarné výchovy. Teoretická část práce vymezuje úlohou výtvarné výchovy v systému vzdělávání dětí, poukazuje na zvláštnosti a specifika tohoto oboru, na důležitost osobnosti učitele při výuce a zabývá se charakteristikou žáka mladšího školního věku. Vedle tradičních výtvarných vyjadřovacích prostředků představuje i prostředky zcela netradiční.

Praktická část práce vychází z osobních zkušeností autorky s výukou výtvarné výchovy na prvním stupni základní školy. Prostřednictvím metodických listů pro výuku jsou předloženy především náměty, jejichž realizací vznikají nová a neotřelá řešení výtvarných problémů.

Klíčová slova: výtvarná výchova, učitel, mladší školní věk, malba, tradiční malířské techniky, netradiční malířské techniky ve výtvarné výchově.

Annotation

The theme of the thesis *Unconventional techniques in painting for the first grade of primary school* is the definition of art education in the child's life and using the potential of non-traditional techniques as a specific way for teaching art education. The first part of thesis defines the role of the arts in education of children, highlights the peculiarities and specifics of this discipline, the importance of the personality of the teacher in lessons and also deals with the characteristics of a younger school age child. Next to the traditional artistic techniques introduces also untraditional techniques. The practical part is based on personal experience in teaching art lessons at primary school. Enclosed methodical instruction sheets mainly offer suggestions which, when implemented, can produce a new and original solutions to artistic problems.

Keywords: art education, teacher, younger school age, painting, modern painting, traditional painting techniques, untraditional painting techniques in art education.

Obsah

Obsah	8
Seznam obrázků	10
Seznam použitých zkratek	11
Úvod.....	12
Teoretická část	14
1 Definice a charakteristika oboru	14
1.1 Role výtvarné výchovy v rozvoji osobnosti žáka	15
1.2 Charakteristika žáka mladšího školního věku	16
1.2.1 Kognitivní zralost dítěte v době jeho vstupu do školy.....	16
1.2.2 Mladší školní období	16
1.2.3 Vývoj základních schopností a dovedností.....	17
1.2.4 Některé zásady správného vývoje.....	20
1.3 Učitel – jeho osobnost a působení na žáky	20
1.3.1 Desatero pro výtvarnou výchovu	21
1.3.2 Výtvarná výchova na 1. stupni ZŠ	22
2 Vymezení tradičních a netradičních technik v malbě	24
2.1 Tradiční malířské techniky nejvíce využívané na 1. stupni ZŠ	25
2.1.1 Akvarel.....	25
2.1.2 Kvaš	26
2.1.3 Tempera.....	26
2.1.4 Pastel.....	28
2.2 Netradiční techniky v malbě.....	28
2.2.1 Staré tradiční techniky v malbě.....	28
2.2.2 Malba vycházející z otisků.....	31
2.2.3 Malování na různorodý podklad	31
2.2.4 Malování netradičními materiály	32
2.2.5 Akční malba	34
2.2.6 Kombinace malby s jinými technikami	35
2.2.7 Význam netradičních výtvarných technik ve výuce na 1. stupni ZŠ	36
3 Praktická část.....	39
3.1 Příprava a organizace hodin výtvarné výchovy.....	39
3.2 Využití starých malířských technik na 1. stupni ZŠ	41
3.2.1 Enkaustika.....	41
3.2.2 Malování na sklo.....	43
3.3 Malba pomocí otisků.....	44
3.3.1 Otisky svého vlastního já	44
3.3.2 Nádobí trochu jinak	46
3.3.3 Bramborová tiskátka	48
3.4 Malování na různorodý podklad a jiné techniky	49
3.4.1 Staré krabice nepatří na „sметиště“! – starým věcem nový „kabátek“.....	49
3.4.2 Malování na tělo (body art).....	51
3.4.3 Mramorování	52
3.5 Malování pomocí netradičního materiálu	54
3.5.1 Využití přírodního pigmentu	54
3.5.2 Malba kouřem	55
3.5.3 Holicí pěna.....	57
3.5.4 Malování špagetami	59

3.5.5	Malování přírodninami	61
3.5.6	Stěrkování	62
3.5.7	Malování kuchyňskou solí	64
3.5.8	Malování pískem.....	66
3.6	Akční malba	67
3.6.1	Stříkání barvy (slash painting)	67
3.6.2	Lití barvy z kelímků (dripping).....	68
3.6.3	Malba v pohybu	70
3.6.4	Hadr (staré ponožky).....	71
3.6.5	Malování míčkem	72
3.7	Kombinované techniky	74
3.7.1	Kaňka a mimozemšťan	74
3.7.2	Mořský svět.....	76
3.7.3	Ryby	77
	Závěr	79
	Seznam použitých zdrojů.....	81
	Přílohy.....	83

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Enkaustika: práce žáků pátého ročníku	41
Obrázek 2 – Malování na sklo: práce žáků pátého ročník	43
Obrázek 3 – Otisky svého vlastního já: práce žáků čtvrtého ročníku	44
Obrázek 4 – Nádobí trochu jinak: práce žáků druhého ročníku	46
Obrázek 5 – Bramborová tiskátka: práce žáků třetího ročníku.....	48
Obrázek 6 – Použití starých materiálů: práce žáků čtvrtého ročníku	49
Obrázek 7 – Malování na tělo: práce žáků třetího ročníku	51
Obrázek 8 – Mramorování: práce žáků třetího ročníku	52
Obrázek 9 – Využití přírodního pigmentu: práce žáků čtvrtého ročníku	54
Obrázek 10 – Malování kouřem: práce žáků pátého ročníku	55
Obrázek 11 – Malování pěnou: práce žáků čtvrtého ročníku	57
Obrázek 12 – Malování špagetami: práce žáků prvního ročníku.....	59
Obrázek 13 – Malování přírodninami: práce žáků prvního ročníku.....	61
Obrázek 14 – Malování špachtlí: práce žáků druhého ročníku.....	62
Obrázek 15 – Malování solí: práce žáků druhého ročníku	64
Obrázek 16 – Malování pískem: práce žáků třetího ročníku	66
Obrázek 17 – Slash painting: práce žáků druhého ročníku.....	67
Obrázek 18 – Dripping: práce žáků pátého ročníku	68
Obrázek 19 – Malování v pohybu: práce žáků třetího ročníku.....	70
Obrázek 20 – Malování hadrem: práce žáků druhého ročníku	71
Obrázek 21 – Malování míčkem: práce žáků třetího ročníku.....	72
Obrázek 22 – Kaňka a mimozemšťan: práce žáků čtvrtého ročníku	74
Obrázek 23 – Mořský svět: práce žáků třetího ročníku	76
Obrázek 24 – Ryby: práce žáků čtvrtého ročníku	77

Seznam použitých zkratek

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

č. – číslo

dopl. – doplněný

např. – například

obr. – obrázek

příl. – příloha

roč. – ročník

s. – strana

str. – strana

st. – stupeň

resp. – respektive

tzv. – tak zvaný

tzn. – to znamená

vyd. – vydání

ZŠ – Základní škola

Úvod

Výtvarné vyjadřování provází člověka od nepaměti. Člověk je jediný tvor na naší planetě, který dokáže vytvářet věci pro radost, pro dekoraci a pro potěchu. Je ochoten za výtvarné umění zaplatit často nemalými penězi a stráveným časem. Dokáže zaujmout stanovisko k určitému uměleckému dílu, dokáže ho cítit a pochopit. Umění je krásné v tom, že každý, kdo před uměleckým dílem stane, něco cítí a zpravidla se nenaleznou dva lidé, kteří při pohledu na dílo cítí a vnímají naprosto totožně. Například abstraktní obraz plný geometrických tvarů, s převažující červenou barvou. Na jednoho pozorovatele může dílo působit agresivně díky červené barvě, neosobně a stroze díky geometrickým tvarům, na druhého naopak uklidňujícím dojmem, pokud červenou pozorovatel přijímá jako barvu lásky a geometrické tvary jako určitý řád a bezpečí. A to je právě na umění tak úžasné. Dobrý pedagog výtvarné výchovy by měl umožnit každému žákovi svůj vlastní pohled, své vlastní cítění a vložení svého já do díla, které vytváří.

S dětmi pracuji již dvacet let. Učím děti s kombinovanými vadami a během své školní praxe si čím dál tím více uvědomuji, že nejen pro výtvarnou výchovu, ale pro všechny předměty je důležité umět děti zaujmout, vtáhnout je do probírané látky či činnosti, nabídnout jim pestrou škálu učebních pomůcek a postupů, tak aby daný problém dokázaly co nejlépe uchopit, pochopit a dál aplikovat v běžném životě. Aby se aktivně podílely na řešení problému a ne jen pasivně přijímaly informace zprostředkované námi, pedagogy.

Motivace, inspirace, technika, nápad – to je jen část slov, která by měla v každé hodině výtvarné výchovy akcelarovat. Základem každé takové hodiny je jednoduchý, ale někdy náročný fakt. Žáky musí hodina bavit. Pak mohou vytvářet díla, která jsou něčím hodnotná, do kterých dají kus sebe a z hodiny si odnesou poznatky. Proto, aby hodiny výtvarné výchovy žáky bavily, je nutná řádná příprava pedagoga a motivace. Další neméně podstatnou součástí je technika, kterou pedagog zvolí. Každý z nás dokáže vyjmenovat nějakou tradiční techniku malby – tempera, akvarel, pastel atd.

Z vlastní zkušenosti vím, že netradiční techniky malby děti baví zpravidla o trochu víc. Jsou náročnější pro učitele, ale zábavnější pro žáky. Vyžadují větší a pracnější přípravu, ale výsledek často stojí za to. Tyto techniky jsou pro pedagogy náročnější, proto část této

diplomové práce tvoří metodické listy s nápady, které by případně mohly být kolegům – pedagogům k užítku.

Výtvarná výchova patří mezi žáky 1. stupně ZŠ k oblíbeným předmětům. Bohužel se však stává, že děti, ne vlastní vinou, někdy zahořknou a nechtějí se dál výtvarně vyjadřovat a tvořit. Snad to může být špatným přístupem, kladením věkově nepřiměřených nároků, které dítě není schopno splnit, nebo snad monotónním zpracováváním témat. Ale výtvarná výchova ukrývá i mnoho nového, nevyzkoušeného. Jestliže dětem správným způsobem nabídneme nové možnosti tvorby a zajímavé výtvarné techniky, pak se můžeme těšit z neutuchající radosti, nadšení z výtvarného tvoření a i u samotných dětí postupem času můžeme objevit zvědavost a ochotu hledat další nové možnosti a techniky pro výtvarné vyjadřování.

Věřím, že má práce poslouží v mnoha ohledech jako zdroj inspirace nejen pro učitele 1. stupně ZŠ.

Teoretická část

Teoretická část práce vymezuje úlohou výtvarné výchovy v systému vzdělávání a především přibližuje netradiční techniky v malbě a jejich využití při výuce žáků 1. stupně ZŠ.

1 Definice a charakteristika oboru

Výtvarná výchova má významnou roli ve vývoji dítěte a přispívá k rozvíjení osobnosti každého jednotlivce „...žák se učí překonávat překážky, vyrovnat se s kritikou, soustředěně pracovat, nesobecky se dělit o prostor i pomůcky, pomáhat si, podrobovat se dobrovolně kázni a v neposlední řadě tvořivě myslet a pracovat.“ (Nagyidai, Roeselová, 1984, s. 5 až 6) Výtvarná výchova se stává složkou estetické výchovy (působí na harmonický rozvoj člověka). Ve výtvarné výchově tak, jak je chápána v estetické výchově, je důležité teoretické porozumění dějinnému vývoji a jednotlivým etapám ve výtvarném umění, včetně znaků nejrůznějších technik typických pro danou epochu. Žák by si měl vyzkoušet co nejvíce technik z probíraných oblastí, podle časových a materiálních podmínek ve škole. To znamená ve velké většině hlavně nejrůznější techniky – plošnou tvorbu – malbu, kresbu, grafické techniky, prostorovou tvorbu, objektovou a akční tvorbu a výtvarnou kulturu všeobecně.

Můžeme tedy říci, že pouhé „obyčejné“ kreslení ve škole pomáhá dítěti rozvinout jeho vidění reality. Je důležité pro jeho duševní rozvoj a také užitečné při jeho výchově. Pozorování reality a uměleckých děl přináší i rozvoj estetických citů. Základní složku estetické výchovy vidí ve výchově estetických citů český pedagog prof. Otakar Kádner. Tyto city podle něj vznikají z pozorování krásna, a to jak přírodního, tak nepřírodního, tedy umělého, vytvořeného člověkem. (Jůva, 1979, s. 38)

Výtvarná výchova však nerozvíjí jen smysly, ale také myšlení, jak uvádějí autoři Hazuková, Šamšula v *Didaktice výtvarné výchovy*: „...svým charakterem rozvíjí smyslové poznání, prostřednictvím něhož si člověk uvědomuje a poznává okolní svět. Rozvíjí schopnost uvědomělého pozorování, představivost, fantazii, ale podílí se významně i na výchově rozumové. Rozvíjí přitom specifické formy výtvarného myšlení (myšlení v tvarech, liniích, barvách, hmotách), které ovšem nechápeme jen jako

protiklad myšlení logického (myšlení v pojmech), ale jako svébytný podíl na rozvoji rozumových schopností.“ (Hazuková, Šamšula, 1991, s. 4)

Cílem předmětu výtvarná výchova je poznávání a osvojování tvůrčích postupů a také získávání výtvarných zkušeností při individuálním výtvarném vyjadřování a hodnocení. Tento proces kultivuje vztah dítěte ke skutečnosti, je založen také na senzibilitě, emocionální a volní sféře, na rozvoji intelektu a směřuje k integraci.

1.1 Role výtvarné výchovy v rozvoji osobnosti žáka

Při rozvíjení osobnosti dítěte považujeme za důležité vcítění se a uvědomování si vlastních reakcí. A aby se nám podařilo tuto citlivost vypěstovat, musí být dítě otevřené, mělo by si uvědomovat sebe sama, vnímat křehké dění ve vlastním nitru a sebereflektovat svoje potřeby a zážitky. Ve výtvarné výchově se dle Roeselové skrývají dva různé procesy, které probíhají souběžně a jsou od sebe neoddělitelné a to výchovné působení a výtvarné vzdělávání. (Roeselová, 2001, s. 10) Do procesu výchovné působení řadíme především dialog, jako stěžejní výchovný postup. Dítě vede dialog samo se sebou, s ostatními dětmi, s učitelem. Vynořuje se zde rozdílné vidění problémů. Dítě rovněž myšlenkově zraje, upevňují se jeho citové vazby a morální postoje, setkává se světem, s druhými lidmi i se sebou samým. To navozuje výtvarnou, literární nebo jinou výpověď, kde jsou dítětem kladeny otázky a současně nabízeny odpovědi či pravidla.

Výtvarné vzdělávání

Výtvarné vzdělání učí děti zacházet s vyjadřovacími prostředky a kultivuje řešení vyvozených otázek a jejich výtvarné podání. Dítě se mnoha způsoby dotýká různých stránek života. Přemýšlí o získaných poznacích, porovnává je, vzájemně je spojuje a výtvarně vyjadřuje. Klasické hodnoty výtvarné výchovy stále zůstávají pro výtvarnou výpověď nepostradatelné:

- setkávání se s výtvarnou kulturou;
- osvojování výtvarného jazyka (prvky výtvarné řeči a kompoziční vztahy mezi nimi);
- ovládání základních vyjadřovacích prostředků kresby, malby, grafiky či plastiky;
- osvojení základních výtvarných dovedností, užívání tužky, štětce atd.

Prvky výtvarného jazyka a jejich uspořádání vyvolávají psychické reakce (klid, energii, smutek, harmonii), hovoříme tak o prostředcích výrazu. Nástroje, materiály a postupy umožňují dítěti vyjádřit se. Materiál navíc vyvolává emotivní reakce spojené s haptickými zážitky. (Roeselová, 2001, s. 10 až 11)

1.2 Charakteristika žáka mladšího školního věku

Každé výchovné působení nebo výtvarné vzdělávání musí vždy respektovat osobnost žáka. Aby učitel k žákům přistupoval co nejcitlivěji, nabízel jim takové činnosti, které dítě rozvíjí, naplňují a vedou správným směrem, namísto toho aby žáka přetěžoval, nebo zadával takové úkoly, které žák nemůže splnit. Aby nedocházelo k případné frustraci dítěte, musí učitel znát a mít na paměti vývojová stádia dítěte. Také však musí mít na paměti, že každý žák je svébytná osobnost.

1.2.1 Kognitivní zralost dítěte v době jeho vstupu do školy

Za jednu z důležitých oblastí pro vstup dítěte do školy je považována kognitivní zralost. *„Kolem šesti let dochází k podstatným změnám v poznávací činnosti dítěte. Dítě začíná svět chápat realisticky, je méně závislé na svých přáních a okamžitých potřebách.“* (Krejčířová, Langmeier, 1998, s. 111) Dítě začíná respektovat základní zákony logiky a konkrétní realitu, vzrůstá schopnost aplikovat logické zákony a pravidla na řešení aktuálních činností či situací. Dětské poznání začíná být přesnější a objektivnější, vnímá více aspektů reality. Již rozlišuje mezi realitou a fantazií. Myšlení je ale ještě vázané na konkrétní podněty, děti ještě velice špatně pracují s abstraktními pojmy. Dítě začíná mít schopnost tzv. pročleněného vnímání, což znamená, že je schopno lépe rozlišit části obrazce, který dříve vnímalo jako nedělitelný celek. *„Schopnost pročleněného vnímání se týká jak vizuálních, tak i akustických útvarů. Vývoj pročleněného vnímání lze postihnout jak ve spontánní kresbě dítěte, která je nyní mnohem podrobnější co do jednotlivých detailů, tak i při napodobování různě složitých útvarů, tvarů písma, odpočítávání několika málo předmětů apod.“* (Krejčířová, Langmeier, 1998, s. 111)

1.2.2 Mladší školní období

Jako mladší školní období je zpravidla označována doba od 6 až 7 let, kdy dítě vstupuje do školy, do 11 až 12 let, kdy začínají první známky pohlavního dospívání. *„Kdybychom chtěli celé období psychologicky nějak celkově smysluplně charakterizovat, patrně*

bychom je mohli označit jako věk střízlivého realismu. Na rozdíl od menšího dítěte, které ve svém vnímání, myšlení i jednání je hodně závislé na vlastních přáních i fantaziích, a na rozdíl od dospívajícího, pro kterého je často důležitější vědět, co by mělo být správné, je školák plně zaměřen na to, co je a jak to je. Chce pochopit okolní svět a věci v něm „doopravdy“. Tento charakteristický rys školního dítěte můžeme pozorovat v jeho mluvě, v kresbách, v písemných projevech, ve čtenářských zájmech i ve hře.“ (Krejčířová, Langmeier, 1998, s. 115)

Dítě si postupně začíná uvědomovat, že je „jen“ jedním z lidí a začíná si uvědomovat, že různí lidé mívají na tutéž věc různý názor. Je také schopno empatie. U dítěte mladšího školního věku se rozvíjí také morálka. A to nejvíce prostřednictvím pozorování a imitace. Rodiče by měli svým chováním vhodné chování u dětí posilovat, a to proto, že děti napodobují rády a často (např. napodobují vřelost, odpovědnost nebo napodobují někoho, kdo už něco umí, napodobují také ale agresivní chování). Trest za agresivní nebo jinak nevhodné chování dítěte má však pouze krátkodobý efekt a naopak často další agresi vyvolává nebo je modelem agresivního chování. Důležitější je negativnímu chování předcházet, nežli ho později napomínat a trestat. (Ukázka: dopředu s dítětem probrat různé varianty chování a zaměřit se na tu vhodnou – např. „*Až budeme v divadle, musíme být tiše. Při představení se nemluví, nebo se jenom potichu šeptá.*“)

1.2.3 Vývoj základních schopností a dovedností

Výkonnost dětí v tomto věku je obdivuhodná, zvláště když se zaměříme na to, jak jsou děti neustále v pohybu. „*Významně a souvisle se během celého období zlepšuje hrubá i jemná motorika. Pohyby jsou rychlejší, svalová síla je větší a zejména je nápadná zlepšená koordinace všech pohybů celého těla. S tím souvisí rostoucí zájem o pohybové hry a o sportovní výkony, které vyžadují obratnost, vytrvalost a sílu. Závisí na tom však i zlepšený výkon při psaní i kreslení. Zprvu se pohyby při praktických výkonech soustřeďují do ramenního a loketního kloubu, teprve delší cvičení vede k potřebné jemnější koordinaci pohybů zápěstí a prstů.*“ (Krejčířová, Langmeier, 1998, s. 117) Děti však obvykle ještě špatně hospodaří se svými silami, snadno se vyčerpají, ale pak dokáží zase neobyčejně rychle nabrat nové síly. Pohyby jsou čím dál obratnější, děti např. umí skákat přes švihadlo, jezdí na kole, stále prudčeji a dovedněji házejí míčem. Házení je typické pro bojové a lovecké hry, které upřednostňují spíše chlapci než dívky. Tělesná síla a obratnost pak mnohdy rozhodují – zvláště u chlapců – o postavení dítěte

v kolektivu. (Říčan, 2004, str. 146 až 147) Rozvíjí se také smyslové vnímání, které je velmi důležité pro celkový rozvoj osobnosti člověka. „*Ve všech oblastech vnímání – zejména zrakového a sluchového – pozorujeme ve školním věku právě z tohoto hlediska výrazné pokroky. Dítě je pozornější, vytrvalejší, všechno důkladně zkoumá, je pečlivé a ve vnímání méně závislé na svých okamžitých přáních a potřebách, než mladší dítě. Je proto poměrně dobrým a stále častěji i kritickým pozorovatelem. Nevnímá u věci vcelku, ale prozkoumává je po částech, až do malých detailů. Vývoj kresby odráží rychlý vývoj jemné motoriky, vnímání i představování v mladším školním věku.*“ (Krejčířová, Langmeier, 1998, s. 118)

Kromě motoriky a smyslového vnímání se také rozvíjí řeč. Ve školním věku výrazně roste slovní zásoba i složitost vět. Ovládnutí řeči je pro dítě velmi důležité, protože díky tomu může být úspěšné nejen ve škole při učení, ale také je to velmi významné pro pochopení kontextu světa. Co se týče kognitivního vývoje, „*dítě chápe vztahy mezi různými ději, ovšem jen na zcela názorné rovině, kde vychází ze své vlastní činnosti ... teprve na počátku školního věku je dítě schopno skutečných logických „operací“, pravých úsudků odpovídajících zákonům logiky, bez dřívější závislosti na viděné podobě.*“ (Krejčířová, Langmeier, 1998, s. 121 – 122) Dítě v období mladšího školního věku je schopno nových mentálních operací, např. procesu klasifikace, proto není záhadou, proč jsou v tomto období oblíbené tzv. sběratelské hry. Děti se zaměřují např. na sbírání karet, známek, panenek, autíček atd. Začínají zakládat různé sbírky. „*Můžeme říci, že podstata nového vývoje myšlení je v tom, že dítě je schopno různých transformací v mysli současně. Může chápat identitu, zvratnost (reverzibilitu), vzájemné spojeních různých myšlenkových procesů do jedné sekvence apod.*“ (Krejčířová, Langmeier, 1998, s. 123)

Dítě pomalu začíná chápat pojem času. Už ví, že je nevratný. Dobře také rozumí pojmem prostoru (vzdálenosti, směru, délky). V tomto období by již také měla být dokončena schopnost pravolevé orientace. Dítě by mělo být schopno ukázat levou a pravou stranu nejen na sobě, ale i na druhém člověku. „*Školák už také lépe chápe příčinné vztahy a nevykládá je čistě na základě svého antropomorfního postoje jako dítě předškolní, kterému stačí vysvětlení, že žárovka svítí, protože jsem otočil vypínačem – zaměňuje tedy následnost (post hoc) za příčinnou souvislost (propter hoc). ... Školák*

se už zpravidla nespokojuje s jednoduchými soudy jako „když je zima, tak sněží“, a „když je horko, tak přijde bouřka.“ (Krejčířová, Langmeier, s. 125 až 126)

Mimo jiné je pro dítě důležité a optimální aby vyrůstalo v kompletní, funkční rodině. Pokud se rodiče rozvedou, pak to znamená ztrátu do této doby „dosavadní samozřejmosti“ tedy jistoty rodiny. Pokud k rozvodu dojde, pak bychom měli dát dítěti takové vysvětlení, aby to bylo schopné pochopit. Pokud dítě odmítáme s tím, že je malé a takovým věcem není schopno porozumět, pak se může stát, že dítě si začne klást za vinu rozpad rodiny. „*Významnou součástí sebehodnocení je i posuzování vlastní školní úspěšnosti, která od počátku školní docházky po celá školní léta souvisle klesá, protože se děti při svém sebehodnocení stále více opírají o srovnání s druhými ... Kladné sebehodnocení je pro dušení zdraví velmi významné.*“ (Krejčířová, Langmeier, 1998, s. 135)

Počátek mladšího školního věku můžeme také označit jako období tzv. hodného dítěte. V tomto období dítě přijímá authority, jako jsou rodiče, učitelé apod. nekriticky a snaží se dostat jejich očekáváním. Své chování tak vnímá ve dvou rovinách: dobré nebo naopak špatné a to podle postoje a odezvy authority. Postupem času však dochází k osamostatňování a dopad authority na myšlení dítěte se zmenšuje. Přibližně v deseti letech se stává dítě kritičtější ve svých názorech. Ve školním prostředí tento posun můžeme sledovat ve třídě, kdy dítě je zprvu silně fixováno na učitele a spolužáci jsou vnímáni až na druhém místě. Tento poměr se však po čase vyrovnává a kolem desátého roku věku dítěte se do popředí dostávají spolužáci. Dítě v tomto období přestává žalovat- stává se solidárním a cítí větší potřebu začlenit se do skupiny vrstevníků. Toto začleňování do skupiny je velice důležité z hlediska sociálního vývoje, protože plní funkci jakési přípravy pro budoucí mezilidské vztahy. Dítě upřednostňuje ty spolužáky, kteří se mu spíše podobají, resp. se výrazněji neodlišují. Role školáka je automaticky získaná. Dítě se ocitá se ve dvou dimenzích: žáka (směřující k srovnávání) a spolužáka. Role žáka přináší prestiž, ale i zátěžové situace. Ve škole je nuceno vzdát se egocentrismu. Velmi významná se jeví role učitele jako zdroje jistoty a zdroje authority. Co se týče podávání výkonů, ať už ve škole nebo při jiných činnostech, zpočátku přichází motivace z vnějšku, ale postupně vzniká z vnitřních pohnutek. „*Podporování motivace dětí podávat co nejlepší výkony bývá přitom někdy i kritizováno. Tvrdí se, že*

jsou významnější lidské vlastnosti a že by lidé neměli být posuzováni především podle toho, jaký výkon odvádějí.“ (Krejčířová, Langmeier, 1998, s. 127 až 128)

1.2.4 Některé zásady správného vývoje

- *„Dítě se neučí z pasivně vnímané rozmanitosti zážitků, nýbrž z výsledků činů, které samo iniciovalo;*
- *všechny druhy hry jsou zřejmě důležité pro rozumový, fantazijní a citový vývoj dítěte a mohou být nezbytným krokem k dalšímu vývojovému stadiu;*
- *mozku prospívá rozmanitost a stimulace. Jednotvárné okolí, hračky, které nepodněcují fantazii dítěte, výstavka, která je ve třídě příliš dlouho, jsou mozku brzy ignorovány;*
- *účelem vyučování a učení je vytvořit v mozku model, který je založen na poznání, a přitom je dostatečně přizpůsobivý, aby umožnil zvládat situace, s nimiž se člověk může setkat.*“ (Brierley, 1996, s. 105)

1.3 Učitel – jeho osobnost a působení na žáky

Skutečná síla působení na rozvoj osobnosti a výchovné vzdělávání dítěte nezávisí na vybavení třídy či na materiálech, ale především na učiteli vybaveném myšlenkou. *„Výtvarný pedagog je tvůrčí osobnost s vyhraněným vztahem k životu a k umění, který originálně řeší otázky, s nimiž se setkává. Je to vzdělaný a eticky citící člověk s širokou škálou schopností, který si stále doplňuje pedagogické, filosofické a všeobecné znalosti. Je to také citlivý vychovatel. Výuku naplňuje humorem, emocemi, rozvahou a fantazií a současně odpovědností.*“ (Roeselová, 2001, s. 13)

Učitel vyučující výtvarnou výchovu je hybnou silou, iniciátorem výtvarných činností, volí náměty a hledá podtexty a metody přitažlivého nabízení. Používá vhodná slova, slovní obraty a gesta, a současně potlačuje svá osobní stanoviska, nevnucuje své myšlenky ani výtvarný názor. Otevírá dialog. Uvědomuje si, že stojí před jednotlivci, a snaží se vcítit do individuálního výtvarného myšlení a cítění dítěte. Středem jeho pedagogického úsilí se tak stává každý jednotlivý žák. Přijímá dítě jako partnera.

Pedagogický proces je nepředvídatelný, proto se pedagog na výuku připravuje a má před sebou jasný cíl. Přesto však není možné, aby si předem vytvořil zavazující představu

o průběhu a výsledku výuky. Základním pedagogickým požadavkem u všech dětí je probouzení a rozvíjení tvořivých schopností. Jejich aplikace by měla být v rovnováze s výtvarným podáním. Vyučování by mělo vzbuzovat radostné očekávání, povzbuzovat chuť do práce a přinášet potěšení ze samostatných objevů a z realizace námětu nebo zvládnání technik. Příprava učitele vychází jednak z vlastní umělecké tvorby, jednak z pedagogických znalostí. Učitel často vychází z vlastní výtvarné experimentace s výtvarnými prostředky. (Nagyidal, Roeselová, 1980, s. 33 až 40)

1.3.1 Desatero pro výtvarnou výchovu

Je také důležité konstatovat, že bychom neměli dovolit, aby se kreslení, malování a jiné výtvarné činnosti staly pro dítě povinností. Uždil proto ve své publikaci výstižně a podstatně vyjádřil základní přístupy k výuce výtvarné výchovy na prvním stupni základní školy a vtělil je do následujícího desatera, které se mi zdá vhodné v této práci uvést.

- Snažíme se chápat výtvarný projev dítěte v souvislosti s celou jeho psychikou, s jejími obecnými funkcemi (vnímáním, myšlením, představováním). Bereme vždy ohled na věk dítěte. Z toho plyne naše povinnost respektovat zvláštnosti dětského zobrazení zkušenosti, nevidět nesprávnosti a chyby jen proto, že dítě kreslí jinak než dospělý.
- Bereme vážně všechno, co dítě nakreslí, namaluje či vytvoří. Nepodceňujeme a neironizujeme, rovněž také nepřeceňujeme a příliš nechválíme.
- Dětský projev je hodnotný tehdy, pokud není napodobením a pokud do něj nezasahuje dospělý. Nikdy neopravujeme, co dítě vytvořilo. Nedostatky naopak hledáme v neúplnosti, nedostatečnosti či schematičnosti představ, z nichž výtvarník vzešel. Vždy je nutné mít na mysli věk dítěte, a pokud shledáme, že určitost představy neodpovídá věku dítěte, rozhovorem s dítětem se pokusíme doplnit, rozšířit a upřesnit jeho dosavadní výtvar. Zejména nepředkresluje, nedáváme kopírovat, nenecháváme vyplňovat předtištěné kresby – omalovánky.
- Každé téma, které dítě zvolí, je zajímavé. Objevná práce dítěte začíná u toho, co bude ztvárňovat – kreslit. Jeho práci lze usnadnit radou, často však není potřebná.

- Ve volbě námětu bývá zobrazena výchovná atmosféra, životní prostor dítěte a jeho prožívání světa.
- Dětská představivost je obrovská a často předčí zobrazovací schopnosti.
- Kreslení a malování nejsou často schopny uspokojit potřebu dítěte vyjádřit se tvarem a barvou. Je mnoho jiných výtvarných činností, které jsou pro dítě nové – např. vytrhování, spojování, kladení, konstruování a další.
- Pěstujeme v dítěti pocit zodpovědnosti, neboť představuje trvalý zisk naší výchovy. Dbáme, aby udržovalo své věci v pořádku. Dítě je nejlepším správcem svého majetku.
- Archiv: máme-li dostatek prostoru, ukládáme práce dítěte, čímž sledujeme jeho vývoj.
- Knihovna, vizuální a technické pomůcky: dětská představivost a schopnost převádět skutečnost ve výtvarnou formu potřebuje podporu.
- Výchovná atmosféra a dobrá pohoda obklopující dítě jsou důležité pro výtvarné činnosti a jejich dobrý vývoj. (Uždil, 2002, s. 119 až 120)

1.3.2 Výtvarná výchova na 1. stupni ZŠ

Výtvarná výchova je jako předmět na 1. stupni součástí procesu rozvoje estetických vztahů žáků k zobrazování skutečnosti. Výtvarná činnost umožňuje žákům vyjádřit se neverbálně prostřednictvím kresby, malby a dalších postupů výtvarného tvoření. K výtvarným činnostem využíváme jak prostředky tradiční, tak i prostředky nové a často neověřené. Prostřednictvím výtvarné výchovy mohou žáci vyjadřovat své myšlenky, vlastní vnímání okolního světa i sebe sama. Přístup při výuce by měl v žákovi probouzet tvořivé schopnosti, které vycházejí z přirozeného a hravého vztahu žáka ke skutečnosti. Žáky by měla výtvarná činnost zaujmout a měla by v nich vyvolávat příjemné pocity a uspokojení. Sama výtvarná výchova je předmětem, který se prolíná do všech ostatních vzdělávacích oblastí, a žákovi tedy není poskytováno vzdělávání pouze jednostranné. Nové vědomosti může uplatňovat i v dalších vzdělávacích oblastech a naopak. Konkrétní téma ve výtvarné výchově může vycházet z učiva probíraného třeba z prvouky, kde se žák dozví věcné informace o dané problematice, a následně má pak

možnost se k tématu vyjádřit sám svým výtvarným projevem. Ten mu umožní, aby svůj vztah, postoj, pocit nebo představu vyjádřil jiným způsobem než pouhým slovním popisem.

Prostředky a postupy ve výtvarné výchově je možné využívat i v opačném směru. Učitel může zvolit námět pro tvorbu ve výtvarné výchově jako výchozí motivaci k učivu v jiných vzdělávacích oborech, například v českém jazyce, matematice nebo hudební či tělesné výchově. Nedílnou součástí předmětu výtvarná výchova je i vedení žáka k umění, kultuře a estetickému vnímání jeho okolí. To znamená, že žáci mají možnost setkat se skutečnými uměleckými díly. V praxi je možné využít různé obrazové materiály k nahlédnutí nebo ilustrace v knihách a je nezbytné navštěvovat s žáky dostupné výstavy různých oborů výtvarného umění. Estetické vnímání okolního světa, krásy přírody, okolí, lidí nebo například architektury vede tak žáky nenásilnou formou k utváření vlastního názoru na pojem „*krásno*“ a postoje k němu. (Poupa, Voseček 1984, s. 7 až 15)

2 VYMEZENÍ TRADIČNÍCH A NETRADIČNÍCH TECHNIK V MALBĚ

Tradiční malířské postupy vycházejí z použitých barev: nejčastěji jde o temperu, olejové barvy (které jsou dnes často vytlačovány akryly), akvarelové či latexové barvy, pastely, křehové barvy. Nejde však jen o samotné barvy, ale také o způsob jejich použití. Netradiční malířské postupy pak mohou vznikat použitím tradičních barev, kde je odlišný způsob nanesení barvy a také může být odlišný podklad, na kterém výtvarné dílo vzniká např. otevřené dveře, které suplují vchod do krajiny atd. Mezi netradiční techniky malby můžeme řadit i takové techniky, které jsou zcela běžně využívány v uměleckém světě, ale ve škole se nepoužívají vůbec či jen zřídka. Tyto techniky se často vyznačují nezvyklou náročností na přípravu pomůcek, jejich užití v rámci hodin výtvarné výchovy je tedy vždy podmíněno připraveností učitele. Velkým pozitivem těchto přístupů je však jejich schopnost přinášet nové nápady, zážitky a narušovat případný zaběhnutý stereotyp práce.

Zkoumání netradičních nástrojů, materiálů a postupů se objevuje v hravých činnostech, v experimentaci či výtvarných etudách. Stopa nástroje (houby, zmačkaného papíru, hřebíku) zviditelňuje gesto ruky nebo paže a odpovídá vlastnostem nástroje (hřebík drásá, protrhává, škrábe papír či tvrdý alobal, plech, vytváří nezvyklou texturu – lze použít i pro tisk; ke zcela jiné destrukci pak dochází při použití rádlu či nože). Vedení stopy vypovídá o člověku, který ji vytvořil.

Nezvyklé nebo přehlížené materiály se objevily i v malířství – písek, piliny, lastury, latě, drát, skleněné tabule. Nové hmoty inspirují jak výtvarníky, tak učitele – molitan, polystyren, různé laky. Zkoumání materiálů podporuje návrat k přírodě (ta působí emocionálně a podporuje smyslové zážitky). Netradiční práce vyžaduje i netradiční nástroje. Tyto nástroje můžeme hledat ve věcech kolem nás, a to jak v našem bezprostředním okolí, tak v přírodě. Použito může být vše, co nám zanechá výtvarnou stopu na zvoleném podkladě (houbičky, vidličky, špachtle, kuchyňská stěrka, provázky, hřebíky, autíčka, kuličky, kus odpadlé omítky, kamínky, šiška, kůra stromu, čajový sáček, káva ad.). Každý z těchto nástrojů zanechá originální, jedinečnou a vždy jinou stopu. Záleží na tom, jak daný nástroj použijeme, zda jím malujeme, stíráme, tiskneme, tupujeme atd.

2.1 Tradiční malířské techniky nejvíce využívané na 1. stupni ZŠ

V této kapitole je uveden pouze výčet tradičních postupů. Jedná se o ty postupy, které jsou nejvíce využívány u žáků na 1. stupni ZŠ a mnohdy jsou výchozím bodem pro využití netradičních technik při hodinách výtvarné výchovy.

2.1.1 Akvarel

Akvarelové barvy se vyrábějí v knoflících, tubách, nebo v kelímcích. Jednou z předností akvarelových barev je jejich transparentnost a lehkost. Tyto barvy mají velmi malou krycí schopnost, což nás omezuje v možnosti přemalování. Můžeme zvolit postup vícevrstevné malby, ale musíme mít vždy na paměti, že není dobré přemalovávat spodní vrstvy. Barvy na podklad nanášíme v tenké vrstvě, pomocí ředění vodou získáváme jejich „průsvitnost“. Společná kresba a malba využívá různých malířských i kreslířských technik a materiálů. Můžeme zde značně experimentovat. S kolorovanou kresbou se často setkáváme v ilustracích dětských knih.

Akvarelem lze malovat na:

- papír (ruční nebo strojový) – nejvhodnější je ruční, vzhledem k jeho finanční náročnosti nám však pro školní práci postačí tvrdší strojový tvrdší, na kterém nám barva dobře sedí a bez problému se vymývá a zeslabuje. Papír by měl být vždy napnut, můžeme jej po okrajích přilepit k podložce a to z důvodu zvlnění papíru po navlhčení barvou;
- akvarelové plátno: které je upraveno pro tuto techniku;
- pergamen, slonovou kost, hedvábí, batist a další materiály. (Losos, 2010, s. 46)

U malby akvarelem je důležitá kvalita štětců. Osvědčená velikost štětců je 6, 8, 10. Tvar je dobrý kulatý se špičkou, kterými lze bez větších problémů jak kreslit, tak i pokládat barevné plochy. Pokud pracujeme s větším formátem papíru, je dobré použít plochý štětec větších rozměrů. (Losos, 2010, s. 47)

Využití akvarelu v netradičních technikách – malba na surové dřevo, akvarelová malba na vlnitou lepenku kombinována s kontrastním materiálem. Velmi efektní je využití akvarelu na vrstvený ruční papír, což dodává výtvarnému dílu nezvyklou

plasticitu a vzdušnou lehkost, pokud toto dílo umístíme na okno, umělecký účinek se výrazně zvýší.

2.1.2 Kvaš

Používá vodové barvy v hustších neprůhledných nánosech s bělobou (čímž se liší od akvarelu), díky níž jsou neprůsvitné a jejich tóny méně výrazné a světlejší, přechody jsou tvrdší a po uschnutí barvy zesvětlí a zmatní. Oproti akvarelu nám tato technika poskytuje hutnější malbu, která působí mnohem zemitěji a objemněji. U mnoha výtvarníků je oblíbená, protože se může použít několik barevných vrstev na sebe a může se malovat nejen štětcem, ale i špachtlí. Jako podkladu je dobré využít tónovaného papíru, což nám umožní využít kalných tónů, které jsou charakteristické pro tuto techniku. (Hrdina, 1990, s. 54).

Často bývá kvaš kombinován s akvarelem. Kvaš je nanášen v plochách rozředěnou barvou. Při malbě se většinou postupuje od barev tmavých ke světlým. Musíme mít na paměti, že nám po zaschnutí barvy zesvětlají, a to někdy až o dva tóny. Malba na vlhkém podkladu má kouzlo v možnosti roztírání barev, kterým můžeme děti dovést k jemnému odstupňování vláčných a splývavých přechodů. Nejvhodnější pro tuto techniku je papír, plátno s podkladem či jemná omítka. U malby na suchý podklad bychom měli plošnou podmalbu provádět řidší barvou, počkat až tato podmalba zaschne a až poté přemalovávat a dokončovat, nyní již hustší a krycí barvou. (Losos, 2010, s. 60 až 61)

Využití kvašových barev pro netradiční techniky – barvy bývají kombinovány nejen s kresbou (např. tuší), ale i akvarelem a pastelem. Můžeme zde uplatnit malbu na vlhký sádrový kachel libovolných tvarů.

2.1.3 Tempera

Pro své výrazové možnosti i technické vlastnosti je hojně rozšířená a často využívaná. Lze jí malovat ve více vrstvách, přemalovávat, opravovat. Je vhodná jak na menší formát podkladu, tak i na větší. Na vzhledu malby se podílí kryvost (krycí schopnost) pigmentu, oproti výše uvedenému akvarelu. Tempera nám umožňuje využití rukopisu a to z toho důvodu, že štětec v hustší barvě zanechává reliéfní stopu a naopak práce s průsvitnější barvou umožňuje svěží barevné podání.

Doc. Hrdina ve své knize *Výuka malby ve výtvarné výchově* uvádí toto rozlišení druhů temper:

- vodová tempera, která se ředí vodou. Rychle schne, tato tempera po uschnutí zesvětlí;
- olejová tempera obsahuje takové množství oleje v emulzi, které znemožňuje další ředění vodou. Tato tempera dobře splývá se štětcem a po uschnutí nepraská;
- vaječná tempera, jejímž pojídlem je vaječná emulze;
- žloutková tempera, zde jako přirozený emulgátor slouží žloutek; vaječná i žloutková tempera svou barevnost po zaschnutí nemění, ale snadno se rozpouštějí, což vede k obtížnějšímu nanášení dalších vrstev;
- kaseinová tempera, kterou lze použít při kresebném propracování detailů tak i při plošném roztírání;
- kaseinová vosková tempera;
- škrobová tempera, pojídlem je škrobová emulze. Při promíchání s barvami vznikají tóny podobné kvašovým. (Hrdina 1990, s. 54 – 56)

Využití temperových barev pro netradiční techniky – díky hustotě barev můžeme tempery použít při netradičních technikách malby. Na zvoleném podkladě nám zanechávají ploché, ale i plastické plochy, které můžeme využít při roztírání různými předměty pro ožívování malířského rukopisu. Zde se nám nabízejí různé variace použití netradičních malířských instrumentů, jako jsou např. stěrka, smotek, lepenka, špachtle, opačný konec štětce, různé kartáče...). Můžeme ovšem sáhnout i po takových instrumentech, se kterými se setkáváme v běžném životě a které žáci dobře znají (hřeben, struhadlo, sítko, drtič česneku, různé přírodní materiály – šišky, větvičky, čepičky od žaludů...). S těmito předměty žáci mohou barvu nejen stírat, ale mohou se také pokoušet některé předměty otiskovat. Tato práce žáky obvykle baví, protože mohou zkoumat jednak to, jakou stopu či otisk daný předmět vytvoří, ale také to, jak se mísí a prolínají barvy, a při tom si mnohdy vytvářejí své vlastní představy.

Zábavnou netradiční technikou, při které se žáci zcela uvolní a oddají výtvarné tvorbě, je namáčení hadru v temperě naředěné vodou a následné „plácání“ nebo házení hadru na

arch papíru. Je dobré zvolit velký podklad, aby se žáci nemuseli bát, že se netrefí na požadované místo. Tuto techniku mohou žáci použít individuálně, ale i v menších skupinkách, kde se rozvíjí ohleduplnost, trpělivost a práce v týmu.

2.1.4 Pastel

Tato technika se ocitá na hranici mezi malbou a kresbou. Pevný pigment se roztírá na připravenou podložku. Podložka musí být drsná s chloupky, aby na ní pastel dobře utkvěl. Obyčejný papír můžeme zdrsňit pemzou. Malba pastelem působí matně. (Brožová, Peřinová, 1994, s. 114 až 115)

- Suchý pastel roztíráme prsty. Na velké plochy použijeme smotek látky (punčošku).
- Olejový pastel používáme tam, kde chceme použít několik vrstev, které se navzájem prolínají a navršují na sebe, tím se docílí hloubky a prostorovosti výtvarné práce. Na zjemnění a zefektivnění se použije terpentýn, kterým malbu ještě rozetřeme a vytváříme valéry, které se dají přirovnat k běžné olejomalbě.

Využití pastelu pro netradiční techniky – zvýrazňování plnosti tónu barev při již vzniklých podkladových malbách např. vodovými barvami, temperami, skvrn vytvořených tuší apod. Kombinace kresby tuší nebo inkoustem a voskovými pastely. Zvolené téma si žáci předkreslí zvolenou, výše uvedenou technikou a dotvářejí pomocí prstů, kdy roztírají pastely do dané kresby.

2.2 Netradiční techniky v malbě

Netradiční způsob malby může probíhat za pomoci následujících technik.

2.2.1 Staré tradiční techniky v malbě

Níže uvedené techniky jsou sice prastaré, tedy by se daly považovat za tradiční, ale díky tomu, že se na školách s nimi nepracuje, nebo jen zřídka – můžeme je považovat za netradiční.

Enkaustika

Setkáváme se s ní již v antickém Řecku, a to ve 4. století před naším letopočtem. Ve starém Egyptě se této techniky užívalo při ztvárňování pohřebních portrétů. Díky jejímu

užití se tyto portréty zachovaly až do dnešní doby. Enkaustiku využíval ve své tvorbě např. Pablo Picasso. V dnešní době zažívá enkaustika znovuzrození zejména díky své jednoduchosti, kráse a dostupnosti pro každého.

Technika malby:

- pomocí *cauteria* – horkou špachtlí se voskové barvy nanáší a roztírají;
- pomocí *cestra* (způsob je do dnešní doby neznámý);
- pomocí *štětce*.

Jedná se vždy o techniku malby „alla prima“ (tedy přímé malby bez použití podmaleb). Povrch malby se upravuje tepelně. Malba se musí po dokončení vyleštit, což se provádí měkkým kartáčkem nebo flanelem. Pokud chceme enkaustiku uchovat, je dobré ji uložit pod sklem, kde však musíme počítat s její plastičností a nechat proto mezi dílem a sklem prostor. Lze malovat na následující materiály: dřevo, lněné plátno, kámen, keramické dlaždice, dřevovláknité lisované desky nebo silnější karton. K malbě budeme potřebovat špachtle a štětinový štětec. (Losos, 2010, s. 123)

Ve výtvarné výchově tuto techniku můžeme provádět za pomoci těchto pomůcek:

- žehličky a to přímo určenou k enkaustice, nebo klasickou žehličkou na prádlo;
- voskovky nám postačí obyčejné, nebo si můžeme pořídit voskovky přímo určené pro tuto techniku;
- bílou svíčku;
- papírové ubrousky;
- hadřík na leštění výsledného díla.

Na spodní rozehřátou plochu žehličky (přibližně mezi 60° C až 70 °C), která je ve vodorovné poloze, nanášíme voskovky libovolných barev, které se nám díky teplotě roztékají a mísí. Po nanesení potřebného množství vosku, žehličku otíráme na podklad. Žehličku po papíře můžeme zvolna táhnout libovolnými tahy, které jsou buď krátké, nebo delší, na podkladě můžeme žehličkou i „poskakovat“. Každý tah žehličkou zanechá a podkladu svou specifickou stopu. Postup opakujeme tak dlouho, dokud nezaplníme požadovanou plochu papíru. Při práci je potřeba plochu žehličky udržovat

v čistotě. Přebytný a již nepotřebný vosk odstraňujeme z plochy žehličky pomocí bílé svíčky a papírového ubrousku. Po dokončení dílo přešetíme jemným hadříkem, čímž docílíme rozjasnění barev. Pokud chceme dílo zafixovat, pak použijeme skleněný rámeček, nebo fixativ přímo určený na enkaustiku. Další variantou může být, že si tužkou nakreslíme plochy, některé z nich nabarvíme určitou světlejší tónu barvy a některé plochy můžeme postrouhat voskem, kde použijeme různé typy struhadel, které následně fénem rozehríváme, přes to překapáváme sytější barevné tóny a znovu můžeme slabě zastrouhat voskem, který opět na podkladu rozehríváme. Tím nám vznikají měkké barevné valéry, které jsou velmi příjemné, když se zkombinují s kontrastní barvou černá, hnědá, tmavě modrá.

Podmalba na skle

Jedná se o starou techniku vhodnou k současnému využití. Její kořeny sahají až do antiky (nejstarší dochované podmalby pocházejí ze 14. století). K největšímu rozmachu dochází v 15. a 16. století v Německu, Itálii a Nizozemí. Stala se z ní technika lidová.

- Lidová podmalba na skle, na které se maluje, nemusí být nikterak kvalitní. Jeho povrch se odmastí, nejlépe volskou žlučí. K vlastnímu malování se používá vaječno-kaseinová či vaječná tempera, může se použít i olejová technika. Barvy se nanáší v opačném pořadí od kontur až po pozadí. Po zaschnutí se malba opatří ochranným nátěrem.
- Podmalba čínskou technikou – jedná se o podmalbu na skle. Na odmaštěnou cínovou fólii se maluje kvašem či temperou. Zaječí pacičkou se rozetře rtuť, na kterou se rychle přitlačí sklo. Přebytná rtuť se vytlačí, k čemuž nám poslouží dvě prkénka, nebo se nechá vykat. Na nenamalovaných místech se vytvoří amalgam, který tvoří pojídlo mezi fólií a sklem. U této techniky je třeba podotknout, že rtuť je vysoce jedovatá.
- Technika églomisé – obdoba podmalby na skle. Používá se zde rytá či proškrabovaná zlatá nebo stříbrná fólie. Maluje se na sklo v červených konturách. Poté se pozadí vykryje zlatou fólií. Tento postup lze obrátit – kresba se vyrývá do zlaté fólie a vykrytá místa se dokončí červenou nebo černou malbou. (Losos, 2010, s. 182 – 184)

Ve výtvarné výchově malbu na skle můžeme provádět za pomoci: skla, jehož hrany, z důvodu bezpečnosti oblepíme lepicí páskou (zabroušení skla je nákladné), barev

určených pro malbu na sklo, štětce (tenké i silnější), hadříku. Nejdříve si předkreslíme tužkou zvolené téma. Na dokončenou kresbu přiklopíme sklo, které musí být zbavené veškerých nečistot. Nejprve si úzkým štětcem obkreslíme obrysy – kontury. Na obrysy volíme tmavší, výraznější barvy, aby výsledný efekt byl znatelný. Následně vymalujeme celý obraz. Po zaschnutí malby, sklo obrátíme na hladkou stranu, kde se nám zrcadlově ukáže výsledný obraz. Toto obrácení nám zároveň poslouží jako fixativ proti poškození obrázku. Lze použít i akrylové a temperové barvy, jako pozadí dát alobal. Tento obrázek není transparentní.

2.2.2 Malba vycházející z otisků

Jedná se o techniku užívanou zejména s mladšími dětmi. Otisky lze vytvářet pomocí nejrůznějších tiskátek, která si můžeme společně s dětmi vyrobit z různých přírodnin, ovoce nebo zeleniny a rozličných předmětů (kovová víčka od sirupů, korkové zátky, podrážky bot (tady si musíme dát pozor na správně zvolenou velikost papíru), polystyren, zbytky látek, koberců, starých rozstříhaných svetrů – ty si pomocí gumičky žáci připevní na korkovou zátku; na zátku si žáci mohou také nalepit různé předměty – provázek, mech, kůru ze stromu: tím se změní stopa otisku. Zábavné pro děti bývají také symetrické otisky (například barevné kaňky kladené v ploše vznikající přeložením papírů podle osy) vyzývající zejména k doplnění kresbou či malbou.

K otiskování můžeme využít i vhodných částí těla, které buď potíráme barvou, nebo je do ní namáčíme či potíráme čistou vazelínou. Barvu můžeme zvolit podle toho, jaký má být výsledný efekt. Vhodné jsou jak vodové barvy, tak tempery. K otiskům můžeme použít i čisté vazelíny, která nám otiskovanou část na papíře zamastí, a tím docílíme nepropustnosti tohoto místa při natírání barvou. Výsledný efekt můžeme podtrhnout zvoleným podkladem, který si můžeme vyrobit některou z netradičních technik. Jako podklad zde můžeme také využít papíry, které jsou nějak znečištěny, nebo naopak je na nich nezdařené dílo atd.

2.2.3 Malování na různorodý podklad

Při malování na různorodý podklad se nám naskytá neomezené množství zajímavých možností. Stačí jen chodit s otevřenýma očima, pozorovat svět kolem nás a popustit „uzdu fantazii“. Malovat se dá skoro na cokoliv. Jakýkoliv námi zvolený podklad a struktura materiálu nám nabídne jiný, osobitý výsledný efekt.

- Malování na přírodní předměty – lze pomalovat například kameny zvláštních tvarů nebo fragmenty dřevěných nástrojů. Objevováním krásných (zajímavých) přírodních tvarů se může u dítěte spojovat výtvarná technika se sběratelstvím (prázdné šnečí ulity, kameny, kaštiny, různé jiné plody, odloupenuté kůry stromu, spadlé listy atd.). Vzniklé výtvary nemusejí mít trvalou hodnotu.
- Malování na různorodé předměty - zde můžeme využít již nepotřebných starých věcí, které by skončily na smetišti. Tím děti vedeme k šetrnosti a starostlivosti o životní prostředí, k recyklaci a udržování pořádku kolem sebe. Pomalovat můžeme např. staré plechovky, již nepotřebné dlaždice, kartony od vajec, odvážnější si můžou troufnout i na starou židli či jen torzo dřevěného prkýnka. Malování na různé typy plechu, který můžeme rozličně perforovat nebo zprohýbat. Jako podklad pro malbu nám může posloužit i stará již nenošená bota. Malování na různé předměty baví i mladší žáky, kdy získávají sebevědomí např. v tom, že ze staré oprýskané již nepotřebné věci vykouzlí zcela nový předmět, který udělá radost nejen jim.
- Malování na sněh – tato technika sice nemá trvalý charakter a může se praktikovat, jen pokud to počasí dovolí, ale žáky velice baví. Využijí svou kreativitu a rozvíjejí se barevné citění. Žáci na čistý sněh stříkají temperové barvy zředěné vodou a vytvářejí tak různé barevné kreace.
- Malování na tělo (body art) – *„využívá vlastního těla (tělesné akce) k poznání sama sebe za účasti publika i bez něj. Tělo se používá jako nástroj k otiskům, jako sochařský materiál, tělo je vystaveno určitým podmínkám, předmětům, obvyklým, ale i extrémním okolnostem. Akce probíhá v určitém čase a prostoru, zkoumá vztahy člověka k prostředí (okolí) a hranice lidských možností. Body art zprostředkovává prožitek času, prostoru a různé situace, které člověk může zažít (bolest, strach, stres).“* (Vávra, 2001, s. 107)

2.2.4 Malování netradičními materiály

V těchto technikách žáci dostávají obrovský prostor pro svoji fantazii, sebevyjádření a kreativitu.

- Malování pomocí přírodních pigmentů – malba okvětními lístky a různými travinami - na tuto techniku je zapotřebí většího množství různých okvětních lístků

a trav. Žáci zkoušejí, jakou barvu zanechá ta či ona použitá přírodnina. Pro žáky je velice poutavé, zajímavé tyto jevy zkoumat a vyhledávat či vymýšlet názvy rostlin, fantastických zvířat nebo pohádkových krajín. Zde je možné využít i dalších přírodních pigmentů, a to při využití různých ovocných či zeleninových šťáv.

- Malba čajovými sáčky - k této technice se nejlépe hodí čaj černý (zanechává nejčitelnější stopu). Stačí sáček přelit horkou vodou a po několika vteřinách ho použít k malbě, která má pak lehký a vodnatý barevný odstín s nádechem okrové barvy. Ovocné čaje zanechávají růžově-fialové odstíny.
- Malba hlínou – u které žáci mohou experimentovat, jaké rozdílné stopy na podkladě zanechá, pokud je hlína suchá, vlhká, nebo si z ní udělají „bláto“.
- Malba pomocí kouře - tato technika se nazývá fymáž. Jedná se o zachycení stopy kouře na papír. Stopu kouře zachytíme opatrným posouváním papíru nad plamen svíčky v dostatečné vzdálenosti.
- Malba barevnými písky – tato technika může probíhat venku, kdy za pomoci malých zahradnických hrabiček a oblázků, žáci malují např. „zahrady snů s tajemnými labyrinty“.

Pokud s písky chceme pracovat ve třídě, pak můžeme použít krabice od banánů, které naplníme žlutým pískem, na který žáci malují pomocí barevných písků.

- Použití přírodnin místo štětce - malba za pomoci přírodnin (např. šišky, kůry stromu), kdy žáci roztírají pomocí těchto přírodnin tempery různými směry přímo na podkladu. Tím vznikají zajímavé abstrakce, kdy každá přírodnina, každý tah a přítlak mají svůj osobitý charakter.
- Malování s různými druhy těstovin - uvařené těstoviny (např. špagety, vřetena, mušličky) necháme vychladnout. Těstovinami namočenými v barvě, po podkladě táhneme různými směry a otiskujeme.
- Malba špachtlí – za pomoci špachtle, kterou si můžeme vyrobit z kartonu, můžeme barvu různě roztírat a tvořit tak barevné abstrakce. Je ovšem možné zakoupit si špachtle přímo v papírnictví, tyto špachtle jsou pružné a velmi dobře se s nimi pracuje.

2.2.5 Akční malba

Vzniká během druhé poloviny 40. let 20. století v USA. Action painting byl užíván jako jeden z mnoha názvů pro umění ve směru tzv. abstraktního expresionismu – jedná se v podstatě o jeden z jeho aspektů. Výraz akční malba byl poprvé užit výtvarným kritikem Haroldem Rosenbergem (1906 – 1978) v eseji *Američtí akční malíři* – poukazuje v ní na tělesné nasazení malíře v rámci výtvarné tvorby. Název měl vyjádřit že: *„tvůrčí akt, kterému se umělci oddávají, je pro ně spojen s neustálým rozhodováním a své dílo svazují s atmosférou panující v bezprostředně poválečné době, kdy malba nebyla pouhým objektem, nýbrž záznamem existenciálního boje se svobodou, s odpovědností a sebe vymezením.“* (Dempseyová, 2002, s. 189) Malíř se dokáže natolik pohroužit do tvorby na plátně, že se malba stává fyzickou záležitostí, kdy barvy nanáší nikoli štětci, ale přímo z plechovek či tub. Výraznou roli v procesu tvorby zde hrají emoce umělce, přičemž se nejedná o bezmyšlenkovitou tvorbu.

Za zakladatele akční malby je považován nejznámější akční malíř Jackson Pollock, jeden z nejuznávanějších amerických umělců. V poválečném světě se stává předlohou „nového umělce“. Byl alkoholikem trpícím depresemi – tyto stavy se odrážejí v jeho tvorbě. Nakonec zemřel při autonehodě, když řídil opilý. Nejznámějším dílem je obraz *No. 5* (odkaz na něj je možné spatřit i v několika celovečerních komerčních filmech), který byl prodán za částku vysoko přesahující sto milionů dolarů.

Při své práci pokládá plátna na zem a poté na ně kape barvu za pomoci ploché špachtle, zednické lžíce či užívá barvy přímo z plechovek (v té době se jednalo o radikální novinku) – snaží se tak o zviditelnění pohybu a energie, ovšem za současného udržení harmonie a rytmu celkového díla, nejedná se tedy o nahodilou práci (Dempseyová, 2002, s. 190). Tato malba je záležitostí fyzickou, kdy barevná skvrna vzniká na základě gesta a duševního prožitku. Barvy se lijí přímo z kelímku, nanášejí přímo z tub, stříkají se přímo na podklad, nebo se používá dalších hmot jako např. písek, korálky. Podklad je pokládán na zem, aby tak tvořil neohraničenou a neomezující plochu pro výtvarnou tvorbu.

Akční malba může vznikat:

- rozstříkáním barev (dripping): barvy na podklad nanášíme stříkáním, litím barev přímo z kelímků nebo přes různé předměty např. lžíce, špachtle;
- tekoucími barvami (slash painting): barvy na podklad „cákáme“ pomocí štětce;
- strukturovanými barvami plněnými různými materiály: do barev přidáváme např. písek, škváru, peeling. Jinou variantou mohou být remakolové barvy smíchané např. s vejcem, pilinami, skořápkami, při čemž se dosáhne působivých výsledků;
- gestickými tahy štětcem: barvu na podklad nanášíme rychle spontánními tahy štětcem;
- gestickou malbou za pomoci jiných nástrojů než štětce: barvu nanášíme na podklad např. houbičkou, přírodními materiály, hadrem, špachtlemi;
- kaširováním na napnuté plátno kombinováno s malbou, které je kombinováno s malbou akrylovými barvami nebo vaječnou temperou, do nichž můžeme přidat písek nebo nadrobno rozstříhaný textil; efekt je zaručen, pokud je zachována správná kompozice díla, čímž vznikne výtvarný objekt. Napnutá plátna dnes můžeme zakoupit i v prodejnách, které nejsou určené pro výtvarníky, a pořizovací cena není vysoká.
- Házením míčků: namočený tenisový nebo vlastnoručně vyrobený míček máčíme do různých barev a házíme na podklad.

2.2.6 Kombinace malby s jinými technikami

Netradiční pojetí malby můžeme spatřovat také v kombinaci s jinými technikami. Níže uvádím jejich příklady:

- Malba olejovými barvami na látkový kaširovaný podklad, kdy použijeme šeps nebo latex. Tehdy se mohou použít zbytky krajek, různých tkaných materiálů, které se následně otiskují na olejomalbu a následně se může dokončit i štětcem.
- Muchláž – staví na muchlání papíru, někdy i mokré čtvrtky nebo balicího papíru, a „čtení“ z jeho plochy, kdy žáci mohou vzniklé „cestičky“ domalovat např. vodovými barvami a zahrát si tak např. na hledače pokladů.

- Asambláž – jedná se o výtvarné sestavování trojrozměrného obrazu. Podklad si žáci namalují libovolnými barvami, voskovkou si nakreslí zvolené téma, lepením různých malých předmětů – knoflíky, kancelářské sponky, rozebrané prádelní kolíčky – si „modelují“ zvolené téma. Předměty si mohou domalovat barvami.

Barevné předměty jako např. zavírací špendlíky, pinetky, sponky, kancelářské sponky se také dají vhodně zapojit do barevné kompozice. Do podkladu se mohou nejen lepit, ale i spojovat a zapichovat.

- Malba pod vlivem světelného zážitku – většinou se maluje na černý podklad, například světla měst, svítící auta ve tmě, ohňostroje a oslepující západ slunce. Při této technice se může použít barva litá na černou plochu nebo malba přímo z tuby; do barvy se dřívkem mohou vyrývat detaily nebo ornamenty. Efekt může být nad očekávání překvapující svojí originalitou a dekorativností.

2.2.7 Význam netradičních výtvarných technik ve výuce na 1. stupni ZŠ

Využití netradičních výtvarných technik v hodinách výtvarné výchovy je pro žáky na 1. stupni ZŠ důležité a přínosné z mnoha hledisek.

Při jejich realizaci dochází u žáků k:

- rozvoji výtvarné fantazie a představivosti;
- iniciaci tvořivého přístupu k výtvarným otázkám;
- uvolňování zábran a rozvíjení dětské spontaneity;
- probouzení citu pro výrazové hodnoty hmot a materiálů;
- návaznosti na podněty výtvarné etudy (různé uspořádání stop, výtvarných kontrastů a kompozičních variant řešení).

Aby měly netradiční techniky smysl, je třeba zvážit metodické postupy a možnosti jejich dodržování v praxi – vycházet ze hry, vzbuzovat zvědavost, otevírat se impulzům, podněcovat samostatné objevování. Když se děti setkají se zájmem učitele, přenesou se i na ně a ony projeví vlastní zájem. Dětská představivost tak ožívá, dítě si zážitky ukládá do paměti, vznikající prožitky vyvolávají představy, pro které pak dítě hledá vyjádření (dotváření, výtvarné záznamy, texty, dialogy). Práce s netradičními výtvarnými

technikami má být jen tak dlouhá, aby neopadl zájem dětí, a samozřejmě přiměřená věku. Vznikají zde nové situace, kde proměna estetických a významových hodnot vyvolává nové emoce. Podobné techniky probouzejí zájem o kresbu, malbu či empatické vnímání konkrétních předmětů – vzniká nový typ umělecké řeči (dialog s materiálem, s předmětem, prostředím).

Akční tvorba zase zkoumá pocity člověka pomocí prastarých témat (prostor, čas, pohyb, trvání, proměny sounáležitosti). Aby vyzněl učitelův záměr, musí být výtvarná akce pro děti překvapením – vzniká tak silný prožitek. Učitel určuje pravidla, ale musí být v dobré náladě a plně se na akci soustředit. Včas musí zabezpečit vše potřebné (pomůcky, pravidla a zadání jednotlivých úkolů), aby nebyl narušován průběh práce. Práce v krajině vyžaduje jemné nenásilné prostředky – tedy materiály, které po několika dnech samy zmizí (tempery, křídly, suché barevné listí, různě barevný písek).

Netradiční techniky mohou využívat také zkušenosti vlastního těla (dochází zde k probouzení hluboko ukrytých zážitků spojených s tělesností), děti si uvědomují sebe sama z kontaktu s druhými lidmi a s prostředím, a také z prožívání času. Nastává klidné až meditativní prožívání.

Nezvyklé zážitky vyvolávají sebeuvědomění:

- vnímání sebe sama;
- prožívání situace těla v daném prostředí;
- haptické prožitky (využívány zkušenosti zprostředkované hmatem) – založeny na různosti materiálů (např. hlinka, různé mokré a suché materiály), destrukci papírů, drsnosti stěn a dalších dotekově zaznamenaných faktorech;
- sledování smyslových podnětů – zvuky z okolí, pohyb zvuků v prostoru, souznění a souhra zvuků a jejich vyjádření výtvarnými prostředky, výtvarné vyjádření čichových a chuťových podnětů;
- zaznamenávání dějů uvnitř těla (rytmus dechu, tepu, chůze, měření lidského těla – siluety, stín, poměrování a porovnávání);
- zanechávání stop (hra, symbol, rituál, magie, tělesné přiblížení ruky nebo jiné části těla, tělo jiného člověka);

- změna identity – například jiná tvář (hra s líčidly, masky zakrývající podobu nebo odkrývající nitro) či převleky (zde tělo jako součást objektu).

Učitel se snaží dítěti zprostředkovat přímé i nepřímé zkušenosti, aktivuje vzpomínky, nabízí nové zážitky, předkládá informace, učí žáky pracovat s odbornými prameny (zde ovšem záleží na věku dítěte), učí děti výtvarně si hrát a ze hry odvozovat způsoby výtvarného vyjadřování, porovnávání představ, zážitků a informací vznikajících v různých souvislostech nutících k zamyšlení. Dítě se tak spolupodílí na úvahách ostatních a účastní se jich. Výtvarná výchova má všechny předpoklady k výše uvedené socio-konstrukci, bohužel ji však učitelé nevyužívají dostatečně, stále vybízejí žáky spíše k plnění úkolů než k dialogu. Netradiční pracovní postupy a vyjadřovací prostředky mají své kořeny ve výtvarném umění 20. století.

3 Praktická část

Výtvarné činnosti v praktické části byly realizovány s žáky 1. stupně ZŠ a MŠ Prointepo s. r. o. v Hradci Králové. Metodické listy čerpají náměty uvedené v diplomové práci. Věřím, že budou inspirací pro práci učitelů výtvarné výchovy, při realizaci hodin, které nabízejí žákům zajímavé, zábavné a rozvíjející výtvarné tvoření. Jsou zde uvedeny důležité složky metodické přípravy, které by vždy měly být splněny tak, aby hodina výtvarné výchovy měla plnohodnotný smysl.

3.1 Příprava a organizace hodin výtvarné výchovy

Důležitou složkou učitelovy práce a to nejen ve výtvarné výchově je příprava na vyučování. Příprava na výtvarnou výchovu zahrnuje výběr tématu a jeho propojení s výtvarným problémem, technikou a v neposlední řadě i výtvarnou kulturou.

Při přípravě je důležité přemýšlet o tom:

- jakým způsobem u žáků vzbudíme zájem o výtvarnou činnost, takovým způsobem, aby tento zájem nebyl jen počáteční záležitostí;
- jak nejlépe naplánovat práci;
- jakým způsobem budeme organizovat činnost;
- jakým způsobem budeme vést dialog s žáky;
- jak budeme výtvarnou práci hodnotit.

Motivace

Žáci na 1. stupni ZŠ touží po poznání, po tvořivosti, činnosti, po společnosti druhých, po sdílení svých potřeb, přání a v neposlední řadě také po uznání. Pokud se nám tyto potřeby u dětí podaří naplnit, pak přispíváme k harmonickému rozvoji osobnosti dítěte. Šobáňová definuje motivaci jako „...soubor vnitřních a vnějších faktorů, které podněcují člověka k činnosti a zaměřují tuto činnost k určitému cíli, v našem případě výtvarnému vyjadřování, tvořivosti, vizuální gramotnosti atd.“ (Šobáňová 2006, s. 37)

Motivace se dělí na dva způsoby:

- motivaci vnitřní např. zájem o téma, radost z činnosti;

- motivaci vnější např. odměna, pochvala.

Oba tyto způsoby se vzájemně ovlivňují. Ve výtvarné výchově se motivační část vkládá do úvodní části. Oslovuje žáka, pracuje s jeho vzpomínkami, emocemi. Může mít mnoho podob a záleží jen na učiteli, jakou zvolí. Nabízí se četba, dramatizace pouze učitelem nebo i samotnými žáky, dialog.

Můžeme zde využít:

- překvapivost, originalitu námětu;
- novost činnosti;
- aktivní roli žáka v činnosti;
- úspěch, pochvalu za činnost;
- správnou míru náročnosti úkolu;
- sociální okolnosti;
- smysluplnost činnosti. (Šobáňová, 2006, s. 37)

Postup práce

Abychom se vyvarovali problémů vzniklých při samotné hodině, je důležité, aby žák dokonale rozuměl postupu práce. Tato znalost je nutná nejen pro příjemný a nerušený průběh výtvarné hodiny, ale i pro klidnou a soustředěnou výtvarnou práci žáka. V neposlední řadě nesprávně zvolený postup ze strany žáka v důsledku nepochopení úkolu, může vést ke zklamání z neúspěchu. Pokud zvolené výtvarné zadání umožní žákům rozhodovat o průběhu práce na tématu, pak by měl učitel tuto aktivitu plně podpořit.

Organizace výtvarných činností

Organizace všech činností, které jsou předem naplánovány, je nezbytná při každé přípravě na hodinu. Organizaci hodiny učitel musí přizpůsobit věku žáků, situaci, počtu žáků ve třídě atd. Důležitou částí v organizaci hodiny je časový rámec výuky. Průběh hodiny musí být naplánován tak, abychom stihli dokončit vytčené cíle. Proto je dobré se důkladně zamyslet nad technikou a zvoleným tématem, abychom si na splnění cílů a úspěšné dokončení práce vymezili dostatek času a vyvarovali se tak zbytečnému

zmatku při dokončování výtvarné práce. Podle povahy tématu se učitel rozhoduje, zda bude vyučování organizováno jako hromadné, skupinové nebo individuální, zda výuka bude probíhat ve třídě, venku, v podobě exkurze atd.

Hodnocení a reflexe výtvarných činností

Podle Šobáňové lze obecně výtvarné činnosti a jejich hodnocení definovat jako „...posuzování kvality dětské práce. Hodnocení se stává pro žáka zpětnou vazbou a je tedy nepominutelnou složkou edukace“ (Šobáňová, 2006, s. 41)

3.2 Využití starých malířských technik na 1. stupni ZŠ

3.2.1 Enkaustika

Obrázek 1 - Práce žáků pátého ročníku

Věková skupina žáků: pátý ročník

Časová dotace: 90 min

Cíl: seznámení se starou malířskou technikou, rozvíjení výtvarných technických dovedností, rozvoj fantazie, sebedůvěry a spolupráce ve skupině.

Výtvarná technika: enkaustika

Realizace: Tato technika je nejen náročná na organizaci výuky, ale také musíme dbát zvýšenou měrou na bezpečnost při práci (pracujeme s horkou žehličkou a horkým voskem).

Pomůcky: ukázky obrazů vytvořených pomocí enkaustiky, křídový papír, savý papír, barevné voskovky, žehlička, papírové ubrousky, stará deka a prostěradlo.

Motivace:

- Nejdříve žákům názorně předvedeme krátkou ukázkou technik, které dnes využijí. Enkaustika zůstane prozatím v utajení.
- Představením pomůcek, se kterými dnes budeme pracovat, u žáků vzbudíme zvědavost.

- Ukážeme obrazy vytvořené pomocí enkaustiky. Vyprávíme si, jak na nás obrazy působí, co v nás evokují, jaké pocity v nás vyvolávají.
- Prozradíme žákům, pomocí čeho tato díla vznikla a jak je tato technika stará. Toto vyprávění podpoříme obrázky s tematikou starého Egypta.
- Na závěr se žáků zeptáme, zda by se chtěli stát starými Egyptany a vyzkoušet si vytvořit takové dílo.

Postup:

- na stůl rozprostřeme starou deku a přes ni dáme staré prostěradlo;
- připravíme si papíry;
- rozežhřejeme žehličky na teplotu mezi 60 °C až 70 °C;
- ve skupině utvoříme dvojice;
- jeden z žáků, který nepracuje se žehličkou, podává kamarádovi voskovky té barvy, o kterou si požádá;
- na spodní plochu žehličky žáci nanášejí voskovky. Barvy si vybírají sami. (žehlička musí být nasměrována tak, aby spodní hrana byla kolmo k podložce);
- po nanesení vosku na plochu žehličky si ji otočí, přiloží ji na papír a pomalými jemnými tahy do různých směrů stírají vosk ze žehličky;
- postup opakují tak dlouho, dokud nepokryjí celou plochu papíru a dotvoří tak výtvarnou práci;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Sebereflexe: Tato dvouhodinová práce se velice zdařila. Žáky uchvátila již samotná motivace. Ve dvojicích panovala přátelská atmosféra. Pokud jeden ze dvojice pracoval se žehličkou, druhý s napětím sledoval, jakou stopu žehlička zanechá na papíře. Techniku zvládli žáci s přehledem. Ovšem je dobré mít připravenou ještě náhradní činnost, kdyby došlo k tomu, že některá skupina skončí s prací dříve.

3.2.2 Malování na sklo

Věková skupina žáků: pátý ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: plošné rozvržení malby, používání kontury, vytváření citu pro detail.

Výtvarná technika: malba na skle

Realizace: ve třídě

Obrázek 2 - Práce žáků pátého ročník

Pomůcky: obrázky sklářů a surového skla, ukázky malby na sklo, čtvrtka A4, tužka, nařezané sklo s olepenými hranami izolepou, barvy na sklo, štětce, kelímky na vodu, hadřík.

Motivace:

- s žáky hovoříme o skle, jak vzniká, jak namáhavá a těžká je profese sklářů;
- co vše je ze skla vyrobeno;
- ukázka malby na sklo;
- žákům řekneme jak stará tato technika je.
- Vybidneme žáky, že se dnes staneme starými mistry a pokusíme si vytvořit tuto malbu na skle.

Postup:

- zadání a vysvětlení úkolu;
- žáci si připraví na lavici sklo, barvy na sklo, štětec, hadřík, čtvrtku, tužku;
- nejprve si žáci předkreslí na čtvrtku zvolené téma;
- následně na kresbu přiloží sklo;
- namalují si nejdříve výraznou barvou obrisy;
- pak vymalovávají jednotlivé plochy barvou dle vlastního výběru;

- po zaschnutí dokončené malby se tato malba obrátí a výsledným dílem je hladká strana díla;
- toto obrácení nám zároveň slouží jako ochrana díla před poškozením;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: Sedneme si s žáky na koberec v zadní části třídy. Výtvarné práce si rozložíme před sebe. Žáky necháme zhodnotit svá díla samostatně, my vyzdvihneme klady, ale zmíníme se i o nedostatkách, které se nám jeví. Se žáky společně zhodnotíme průběh hodiny.

Sebereflexe: Při této technice se nenastaly žádné problémy. Žáci pracovali samostatně. Ze vzniklého díla měli radost a tak nám ve třídě vznikla výstava i pro ostatní třídy školy.

3.3 Malba pomocí otisků

3.3.1 Otisky svého vlastního já

Obrázek 3 - Práce žáků čtvrtého ročníku

Věková skupina žáků: čtvrtý ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: vnímání své identity, vytvoření výtvarné práce za pomoci svého těla, udržování čistoty a pořádku v průběhu práce, prostorové vnímání plochy papíru.

Výtvarná technika: snímání otisku svého těla

Realizace: ve třídě

Pomůcky: dílo Adriany Šimotové, čistá vazelína, hedvábný papír, anilinové barvy, vlhčené kapesníčky, mýdlo, ručníky, sponky do vlasů, gumičky, šátky, jar a hadry na závěrečný úklid.

Motivace:

- s žáky se posadíme do kruhu na zem ve třídě;
- představíme dílo Adriany Šimotové.

- Názorně předvedeme, jak se dá takový otisk provést – otiskneme si ruce.
- Žáci se rozdělí do skupin. Jedna si zaváže oči a žáci z druhé skupiny k nim jednotlivě v tichosti přistupují. Žáci se pomocí hmatu snaží zjistit, o kterého spolužáka se jedná. Obě skupiny se prostřídají.
- Po ukončení této činnosti, žáky vyzveme k vlastní tvorbě.

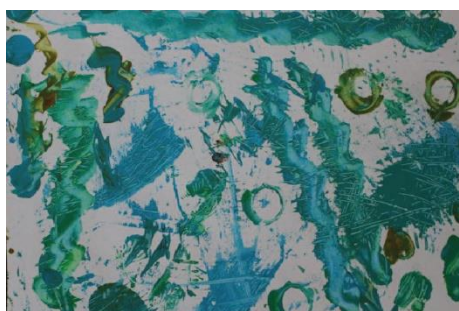
Postup:

- zadání a vysvětlení úkolu, příprava pomůcek;
- názorně dětem předvedeme, co budeme dělat, upozorníme je na potřebu zvýšené péče o čistotu při práci.
- Žáci, kteří potřebují, si pořádně stáhnou vlasy do culíku. Komu culík nejde, tomu pomůžeme a vlasy řádně sepneme sponkou.
- Žáci si nejdříve pořádně namastí ruce (necháme je trochu si s vazelínou pohrát, tím se žáci zklidní a připraví se na realizaci díla);
- žáci si sami začnou hodně mastnými rukama mastit obličej, vazelínu se snaží nanést na celou tvář;
- na obličej si přitisknou hedvábný papír (papír musí být na obličejí takovou dobu, aby se do něj pořádně vpila vazelína);
- žáci si důkladně omyjí a osuší ruce;
- pořádně si namažou ruce a pevně ruku přitisknou na papír, na kterém již mají otisknutou tvář;
- opět si omyjí a osuší ruce; anilinovými barvami naředěnými vodou přetírají celou plochu papíru (barvu si volí sami);
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: Sedneme si s žáky na podlahu do kruhu. Vytvořené práce si rozložíme před sebe. Necháme žáky hovořit o vlastních pocitech při otiskování obličeje a o tom, zda jim to bylo příjemné či naopak nepříjemné, co konkrétního jim vadilo. Vybíráme jednotlivé výtvarné práce a všichni se snažíme uhádnout, kdo to je.

Sebereflexe: Žáky tato technika bavila, ale některým byla nepříjemná ta část otiskování obličejů, kdy si museli ponechat papír na obličejí delší dobu. Samotné mazání a maštění vazelínou se všem líbilo. Úskalím bylo, že hedvábný papír se některým žákům trhal. Dala jsem jim tedy papír druhý a mohli otisk sejmout znovu. Po skončení činnosti jsme měli co dělat, abychom umyli všudypřítomnou mastnotu, proto je dobré mít připraveno více menších kbelíků, do kterých si žáci napustí vodu a mohou samostatně bez problému uklízet.

3.3.2 Nádobí trochu jinak

Obrázek 4 - Práce žáků druhého ročníku

Věková skupina žáků: druhý ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: využití věcí užívaných v domácnosti při výtvarné technice, rozvoj fantazie.

Výtvarná technika: otiskování netradičního materiál

Realizace: Činnost provádíme ve třídě. Žáky si rozdělíme do menších skupin. Spojíme lavice, tak aby každá skupina měla dostatečnou pracovní plochu.

Pomůcky: čtvrtky různých formátů, temperové barvy, předměty kuchyňského náčiní, hadříky, kbelíky s vodou.

Motivace:

- společně se žáky si sedneme na zem do kruhu;
- doprostřed kruhu vyskládáme kuchyňské náčiní;
- s žáky si povídáme o tom, k čemu ty věci slouží a kde se s nimi setkáváme;
- následně žákům prozradíme, že dnes tyto předměty proměníme ve výtvarné nástroje, pomocí kterých budeme malovat.
- Žáky vybudíme k činnosti motivační větou: „*Pojďte, staneme se badateli a budeme bádát a zkoušet, co je možné s těmito předměty vytvořit, když je použijeme*“

s barvou.“ Žáci předměty namočí v barvě a pak je táhnou po papíře – barvu tedy roztírají, nebo předmět otiskují.

Postup:

- zadání a vysvětlení úkolu;
- žáci si na lavice připraví náčiní, které si přinesli z domova;
- sami si zvolí velikost formátu papíru;
- názorně předvedeme krátkou ukázkou, jak je možné roztírat barvu či otiskovat předmět a další možné variace;
- upozorníme na nutnost dodržování čistoty při práci (otírání předmětů), aby nedocházelo k zašpinění barev, do kterých se předměty namáčejí;
- žáci předmět do barev namáčejí a následně otiskují na papír;
- druhou variantou je, že si žáci na papír lžičkou přenesou potřebné množství tempery a pomocí předmětů barvu roztírají. Tahy provádějí libovolnými směry, které jsou vedeny souvisle, „odskakováním“ předmětu z plochy atp.;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr: Každý žák si s sebou vezme své dílo. Usadíme se společně do kruhu na zem. Vybízíme žáky, aby nám každý jednotlivě pověděl o svém bádání: na co přišel, co objevil. Zeptáme se žáků, zda se při plnění výtvarného úkolu setkali s nějakým problémem a který tah či otisk se jim nejvíce líbil.

Sebereflexe: Žáci se plně vžili do bádání a pokusů. Čile spolu ve skupině komunikovali a nástroje si navzájem půjčovali. Ve třídě tak panoval příjemný pracovní ruch a přátelská atmosféra. Při této technice jsem nezaznamenala žádný problém.

3.3.3 Bramborová tiskátka

Obrázek 5 - Práce žáků třetího ročníku

Věková skupina žáků: třetí ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: vytváření neobvyklé barevné kompozice a jejího rytmu pomocí vlastnoručně vyřezaných bramborových tiskátek.

Výtvarná technika: malování vodovými barvami, otisky.

Realizace: ve třídě v lavicích

Pomůcky: brambory, malé příborové nožíky, vodové barvy, kelímky, štětce, hadříky.

Motivace:

- s žáky si sedneme na zem ve třídě do kruhu;
- máme nachystaný koš brambor;
- žáci si zaváží oči šátkem;
- každý žák uchopí do ruky jednu bramboru a pokusí se slovně vyjádřit, co mu daný tvar brambory připomíná;
- po ukončení této části, názorně předvedeme výrobu razítka z brambory za pomoci malého příborového nože;
- následně předvedeme, jakým způsobem můžeme s takovým razítkem tiskat;
- po názorné ukázce žáky vyzveme k vlastní tvorbě.

Postup:

- Žáci si na lavici připraví potřebný materiál;
- za pomoci malého příborového nože si samostatně vytvoří tiskátka (tvar si určují sami);

- celou plochu podkladu zaplní pomocí štětce a barev;
- po zaschnutí podkladu přichází na řadu vlastní otiskování;
- žáci barví plochu vyrobeného tiskátka pomocí štětce a následně otiskují na podklad;
- v této fázi záleží na učiteli, zda dá žákům naprostou volnost v otiskování, nebo zda žáky vede k otiskování do určitého tvaru, rozdělení plochy podkladu či jiné možné variace;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: Výtvarné práce vystavíme na předem napnutý provaz ve třídě. S žáky si sedneme tak, abychom vystavená díla viděli. Vedeme žáky k diskusi o pracích, vlastnímu hodnocení i k hodnocení ostatních.

Sebereflexe: Žáky nejvíce bavila část, ve které si sami vyráběli razítka. Všichni dávali při výrobě pozor a s noži zacházeli opatrně. Při volbě barvy na podklad volili barvy spíše výrazné. Tato technika žáky velice baví.

3.4 Malování na různorodý podklad a jiné techniky

3.4.1 Staré krabice nepatří na „smetiště“! – starým věcem nový „kabátek“

Věková skupina žáků: čtvrtý ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: výtvarné zpracování již nepotřebného odpadu, udržování čistoty při práci, prostorové vnímání objektu, vlastnosti materiálu: pevnost; barevné cítění: (možnost volby) kontrast barev nebo tón v tónu, probouzení a využití fantazie při výtvarných činnostech.

Obrázek 6 - Práce žáků čtvrtého ročníku

Výtvarná technika: stříkání barvy ze spreje, malba temperovými barvami.

Realizace: ve třídě, v lavičích.

Výtvarná technika: stříkání barvy ze spreje, malba temperovými barvami.

Pomůcky: ukázka obrazu plechovky Andyho Warhola, ochranné části krabic, temperové barvy, barvy ve spreji, štětce, kelímky, hadříky.

Motivace:

- krátká dramatizace smyšlené pohádky „*O dvou krabicích bohaté a chudé*“, v rámci které učitelka sehraje „*loutkové představení*“ s krabicemi o tom, jak se „*bohatá*“ krabice (ještě opatřená papírovou reklamou) naparuje před tou chudou a pomačkanou a vysmívá se jí, že je ošklivá a nikoho už nezajímá, nikomu se nelíbí. Chudá je velmi smutná, opuštěná, neatraktivní. A stydí se...
- Vyzveme žáky, zda by té svlečené, chudé a smutné krabici nepomohli získat sebevědomí a neudělali z ní zase zajímavou a veselou krabici, která bude jedinečná, vzácná a originální, až se ta bohatá zastydí a bude také toužit po neotřelém zevnějšku.
- Ukážeme plechovku Andyho Warhola, krátce představíme tohoto umělce a jeho dílo.

Postup:

- žáci si připraví na lavici pomůcky;
- ochranný vnitřek krabice, kterou si donesli z domu, si na lavici před sebe položí podle toho, jaký „*tvar či objekt*“ budou ztvárňovat;
- následuje vlastní nástřik barvy a malba na ochranný vnitřek krabice;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: Sedneme si s žáky na koberec v zadní části třídy. Každý žák má svou krabici. Na zem rozprostřeme jednobarevnou deku, či prostěradlo, na které si každý žák svou krabici položí a následně vyfotí. Tyto fotky barevně vytiskneme a vytvoříme z nich výstavu v prostoru školy společně s originály.

Sebereflexe: Žáky bavilo hlavně stříkání barvy, líbila se jim i představa, že již z nepotřebné věci vytvářejí něco nového.

3.4.2 Malování na tělo (body art)

Obrázek 7 - Práce žáků třetího ročníku

Věková skupina žáků: třetí ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: vnímání vlastního těla, využití přírodního materiálu, podpora přátelství, komunikace.

Výtvarná technika: malování na tělo (body art)

Realizace: Činnost provádíme venku, využijeme tak i inspiraci z přírody, práce ve dvojicích.

Pomůcky: ukázky bodypaintingu a maskovaných zvířat (chameleoni atd.), tempery, krém na ruce, štětce, hadry, kbelíky s vodou.

Motivace:

- s žáky se posadíme venku do trávy;
- pro inspiraci ukážeme obrázky, jak taková malba na tělo může vypadat;
- necháme se inspirovat přírodou – i zvířata se maskují, aby se uchránila před predátory;
- žáci si zahrají na mistry malíře pomyslného tetovacího studia „fantazie“ a zkusí si představit, čím by byli rádi, kterým zvířátkem, předmětem, přírodninou. Někomu se líbí slunéčka sedmitečná, někomu křídla motýlí, jiný žák si v lese všímá letokruhů na pařezu, někoho fascinují hodiny na radniční věži, někoho třeba šnečí ulita, jiný žák se cítí dobře na železnici a obdivuje vlaky atd.
- *„Zamyslete se nad tím, čím byste byli a rádi a přeneste své představy na pomyslný papír, kterým je dnes vaše tělo.“*
- Vyprávění podpoříme obrázky, vyzveme žáky k vlastní tvorbě.

Postup:

- zadání a vysvětlení úkolu;
- na velký stůl, který máme venku připravený, si žáci nachystají pomůcky;

- natrhají si kytky, trávy atd.;
- nakrémuji si ruku, na kterou si budou malovat;
- zahájí samotné malování vlastní ruky;
- po domalování si ruku mohou dotvořit pomocí přírodnin.

Práce ve dvojicích:

- žáci utvoří dvojice, jeden ze dvojice si nakrémuje ruku;
- položí natřenou ruku na stůl, kamarád začne malovat druhému ruku;
- podle potřeby malbu dokončí přírodninami;
- když je dílo hotovo, žáci se ve dvojici vystřídají;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr: Sedneme si do trávy do kroužku a své „nové“ ruce položíme do trávy. Prohlédneme si tak díla ostatních.

Společně se žáky hodnotíme průběh malování. Vybídeme děti, aby se vyjádřily i k pomalování ostatních rukou, proč se jim ta která líbí, popřípadě mají-li i nějaké výtky, ať se nebojí je vyjádřit.

Sebereflexe: Žáky potěšila změna prostředí, byli rádi, že jsme venku. Mám pocit, že zde panovala daleko přátelštější a otevřenější nálada než ve třídě. Menším problémem bylo, že i přes namazání před samotným malováním se nám nepodařilo ruce zcela umýt.

3.4.3 Mramorování

Obrázek 8 - Práce žáků třetího ročníku

Věková skupina žáků: třetí ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: seznámení s olejovými barvami a jejich vlastnostech, rozvoj fantazie, barevného citění.

Výtvarná technika: mramorování

Realizace: Tuto techniku je lépe provádět venku. Terpentýn je silně cítit a některým dětem by to nemuselo dělat dobře.

Pomůcky: olejové barvy, terpentýn, špejle, kelímky, lavor, čtvrtky formátu A4, A5.

Motivace:

- dnes si zahrajeme na čaroděje;
- rozdáme si větvičky zbavené listí, která představuje kouzelnickou hůlku;
- pomocí společného odříkání kouzelnického zaříkávadla se nám dnes všechno podaří. Pojd'me začít čarovat! ČÁRY-MÁRY bublifuk, toto kouzlo zvládne děvče stejně dobře jako kluk! LÁRY-FÁRY kouzlení, s barvami je mazlení.

Postup:

- zadání a vysvětlení úkolu;
- lavory s vodou si žáci položí na lavici;
- v kelímku si rozmíchají za pomoci očištěné větvičky olejové barvy s terpentýnem (barvy se musí důkladně promíchat);
- postupně do lavoru s vodou nalévají směs terpentýnu s olejovými barvami;
- na hladině vody nám vznikne fantazijní barevný obraz;
- žáci uchopí čtvrtku papíru, jemně ji ohnou, namočí do vody a vytáhnou (stačí, když je papír namočen jen krátkou dobu);
- tento postup si žáci opakují vícekrát, vždy na nový papír;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr: Sedneme si do trávy do kruhu, svá díla si žáci položí před sebe. Dohromady si je prohlížíme, zamýšlíme se nad tím, co nám tato barevná fantazie připomíná. Společně vyhodnotíme průběh tvoření.

Sebereflexe: Při práci jsme mohli sledovat překvapení až údiv ve tvářích žáků, když papír vytáhli z lavoru a pokaždé se objevily nové barevné útvary. I když jsme pracovali

venku, zápach terpentýnu byl všudypřítomný. Teď už víme, že se dá koupit LB ředidlo bez zápachu, které je určeno přímo pro výtvarnou výchovu.

3.5 Malování pomocí netradičního materiálu

3.5.1 Využití přírodního pigmentu

Obrázek 9 - Práce žáků čtvrtého ročníku

Věková skupina žáků: čtvrtý ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: objevování barev přírody, poznávání různých odstínů barevnosti, rozvoj představivosti.

Výtvarná technika: netradiční technika malby, malování přírodninami.

Realizace: ve třídě

Pomůcky: okvětní lísky různých květin, různé trávy, čtvrtky různých formátů.

Motivace:

- s žáky si sedneme na zem ve třídě do kruhu;
- žáci si zaváží oči šátkem;
- postupně přistoupíme ke každému žákovi s košíkem plného květů a trav a necháme žáky si pořádně přivonět;
- košík schováme, žáci si rozváží oči a hovoří o tom, co cítili;
- ukážeme košík;
- každý žák si vybere květ či travu a tu se snaží pojmenovat (pokud žák neví, nevádí, po ruce máme herbář a květinu si vyhledáme);
- povídáme se o barvách jaké květy, či trávy mají;
- žáky vybídeme, aby pozorně sledovali, co se stane, když takový květ uchopím a místo štětce s ním začnu malovat po papíře;
- žáky vybídnu k vlastní tvorbě pomocí těchto přírodnin.

Postup:

- zadání a vysvětlení úkolu;
- děti si na lavici rozloží přírodní materiál, který si přinesli z domova;
- samy si zvolí velikost formátu papíru;
- žáci zkoušejí malovat okvětními lístky a travinami;
- od každého „vzorku“, kterým už malovali, si do papírové krabice uloží jeden nepoužitý (ty si žáci vylisují v knihách a mohou si vytvořit svůj vlastní herbář);
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: Sedneme si s žáky na podlahu do kruhu. Žáci mají své výtvarné díla u sebe. Postupně svá díla prezentují. Na závěr si k výtvarným pracím se zavřenýma očima přičichneme.

Sebereflexe: Žáci se tomuto malování zcela oddali. Neplánovaně během hodiny utvořili skupinky, ve kterých si navzájem „malebné nástroje“ půjčovali. V průběhu malování ke svým pracím přičichávali. Někteří zkoušeli jen, jaké stopy daný květ zanechá, jiní vytvářeli různé obrazce. Pokud chceme s dětmi malovat touto technikou, musíme si nejdříve zjistit a hlavně to neopomenout, máme-li ve třídě alergika. Bohužel já opomněla a dotyčný třídu musel opustit – šel ke kolegyni do třídy, kde si maloval vodovými barvami.

3.5.2 Malba kouřem

Obrázek 10 - Práce žáků pátého ročníku

Věková skupina žáků: pátý ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: zachycení stop kouře, hledání a zachycení výrazných a něčím zajímavých částí, rozvoj fantazie.

Výtvarná technika: fymáž, tónování pastelem.

Realizace: U této techniky musíme dbát na zvýšenou bezpečnost a opatrnost při práci. Důrazně dbát na kázeň žáků. Nejlépe je tuto techniku provádět ve venkovním prostředí, kde nefouká vítr.

Pomůcky: ukázka díla Wolfganga Pauliho, svíčky, zapalovač, balicí papír, pastelové křídly, kbelíky s vodou – z bezpečnostního hlediska.

Motivace:

- s žáky hovoříme o významu ohně, kdy byl objeven, jaký má pro nás přínos a jaké se v něm ukrývá nebezpečí;
- co můžeme dělat při vzniku požáru;
- ptáme se žáků na barvy, jaké oheň může mít (zapálíme svíčku a sledujeme její plamen);
- ukážeme díla Wolfganga Paalena;
- vybídneme žáky, k dnešní výtvarné technice tím, že svíčka, která hoří, tak z jejího plamínku vychází kouř, který se budeme snažit zachytit na papíře.

Postup:

- nejprve upozorníme žáky na důsledné dodržování bezpečnosti při práci a kázně;
- vysvětlení a zadání úkolu;
- učitel je vždy u žáka, který pracuje se zapálenou svíčkou;
- učitel drží zapálenou svíčku a žák opatrně a pomalu posouvá papírem nad plamenem svíčky;
- vzniklé stopy kouře na papíře, žák pomocí své fantazie zvýrazní pastelem;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: Postupně (jak žáci svá díla dokončovali) si svá díla žáci vystavovala na plot školní zahrady. Po dokončení všech spolužáků žáci hovořili o dílech, co jim připomínají, jaké pocity v nich evokují.

Sebereflexe: Z této techniky jsem měla strach, přece jen je to práce s ohněm a více dětmi naráz. Musím však říci, že snad díky, ráznému a přísnému upozornění na nebezpečí a potřebu kázně se žáci chovali ukázněně. Tato technika děti okouzila. Při

samotné malbě musíme dát papír těsně nad plamen svíčky, abychom mohli zachytit kouř.

3.5.3 Holicí pěna

Obrázek 11 - Práce žáků čtvrtého ročníku

Věková skupina žáků: čtvrtý ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: vytvářet vnitřní barevný prostor výtvarného díla, rozvoj fantazie, rozvoj pečlivosti a trpělivosti.

Výtvarná technika: malování pěnou na holení, stříhání, lepení.

Realizace: ve třídě

Pomůcky: holicí pěna, plastové tácky, papíry formátu A5, špachtle, inkousty, tuše, špejle, vidličky, kapátka, nůžky, barevné papíry, tyčinková lepidla.

Motivace:

- žáci si lehnou na zem ve třídě;
- pustíme tichou relaxační hudbu;
- pobídneme žáky k uvolnění, zavření očí a klidnému snění;
- vyprávíme příběh O motýlovi, který zabloudil;
- po skončení příběhu žáky přivedeme do bdělého stavu;
- povídáme si s nimi o tom, jaké měli představy při vyprávění příběhu;
- vybídneme žáky k tvoření.

Postup:

- zadání a vysvětlení úkolu, příprava pomůcek;
- názorně dětem předvedeme, co budeme dělat;
- žáci si připraví čisté papíry;

- na plastové tácky si dají trochu pěny na holení, tu pomocí špejle rozetrou po celé ploše tácku;
- postupně kapátkem přidávají barvy, které promíchají vidličkou;
- tuto směs přiloží na papír a mírně přitlačí;
- po krátké chvíli zbylou pěnu stírají špachtlí (pěnu se snaží stírat rovnoměrně tak, že špachtli co nejvíce tlačí k papíru);
- tento postup opakují tak dlouho, dokud nezaplní celou plochu podkladu;

Skládání leknínů:

- žáci si nastříhají různé barevné pruhy papíru;
- samotné skládání žáci provádí s názornou ukázkou;
- když mají leknín poskládaný, připraví si vnitřek leknínu;
- barevný pruh papíru stříhají na úzké proužky (musíme žáky upozornit, aby dávali pozor a nerozstříhli barevný pruh), který vlepí doprostřed leknínu;
- hotový leknín si nalepí na mramorový papír;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: Sedneme si s žáky na podlahu do kruhu. Společně hodnotíme průběh práce, co jim činilo obtíže, co se jim nejvíce líbilo, co by příště udělali jinak.

Sebereflexe: Žáky tato technika bavila, tvořili se zaujetím. Byli překvapeni, jaké barevné variace vytvářejí. Líbilo se jim použití kapátka, což brali jako práci alchymistů. U skládání leknínu někteří potřebovali pomoc.

3.5.4 Malování špagetami

Obrázek 12 - Práce žáků prvního ročníku

Věková skupina žáků: první ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: použití známých věcí zcela netradičním způsobem při malbě, rozvoj kreativity, fantazie a barevného citění.

Výtvarná technika: malba netradičním materiálem (špagetami)

Pomůcky: vařené špagety, formát A2, akvarelové barvy, kelímky, hadříky.

Realizace: ve třídě

Motivace:

- s dětmi se usadíme v kruhu na zemi;
- učitel zahraje loutkové divadlo. Namísto klasických loutek použije neuvařené a vařené špagety a sehraje pohádku s tímto námětem: *„V jednom domečku žil byl pytlík špaget. Nebydlel tam sám, ale s celou rodinou: tatínkem, maminkou a dvěma holčičkami Johankou a Rozálkou. Byla to veselá rodina. Zažívala různá dobrodružství na výletech, u babičky na prázdninách, zkrátka se nikdy nenudila. Jak už to chodí, maminka měla spousty práce: prala, vařila, žehlila a každý den pro tu svou rodinu vařila. Jednou byla sama doma a už si nevěděla rady, co by připravila na oběd, sedla si do kuchyně na židli a přemýšlela. Najednou se ze špajzu ozval podivný rachot. Co to jen může být? Pomyslela si maminka. Najednou znovu, ale tentokrát se ozvalo tenounké zavolání: „...tady jsme, pusť nás ven!“. Maminka byla zvědavá, co to jen může být a tak špajz otevřela. Na jedné polici uviděla pytlík špaget, který na ni volal: „tady, tady vezmi si nás do kuchyně k sobě, už jsme tady tak dlouho a už nás to tady vůbec nebaví. Tak rády bychom udělaly radost všem, kdo tady bydlí. Jen si maminko, vzpomeň, jak se olizují tvoje holčičky, když nás připravíš k obědu a jak mají červené pusy od ucha k uchu od kečupu“. Maminka se zamyslela a s radostí povídá: „No ano, to máte naprostou pravdu! Jak jen jsem na vás mohla zapomenout!“ Hned popadla pytlík špaget a dala se do vaření. Jen co dovařila, bouchly dveře, to se vrátily holky s tatínkem z procházky domů. Jak jen jim ty špagety chutnaly, i tatínek si přidal.“*

- Při dramatizaci pohádky se děti snažíme vtáhnout do děje různými otázkami např. „*Co děláte rády se svou rodinou, když jste doma? Jaké jídlo máte nejraději?*“
- Po konci pohádky ukážeme dětem, co máme na dnešní hodinu výtvarné výchovy připravené;
- začneme si pohrávat v hrnci s vařenými špagetami, poukážeme na to, jak jsou ohebné a vláčné;
- v připravené misce s barvou namočíme špagetu, čímž ji obarvíme;
- zeptáme se dětí, co si myslí, co by se s takovou špagetou dalo dělat;
- následně ukážeme možnou malbu špagetou na připravený papír;
- vyzveme děti k vlastnímu malování.

Postup:

- vysvětlení a zadání úkolu;
- žáci si připraví na lavice barvy (do kelímku barvy zředěné vodou) a výkres;
- každému dítěti dáme na lavici do misky hrst špaget;
- názorně předvedeme, jak se dá špagetami malovat (špagetami provádíme tahy různými směry, barevnou stopu můžeme vytvořit „mrsknutím“ špagety na papír, válením více špaget po papíře;
- děti samostatně malují pomocí špaget;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: Sedneme si společně s žáky na koberec v zadní části třídy. Výtvarné práce si vystavíme na připravené natažené šňůry. Stanou se z nás účastníci „špagetové výstavy“. Společně s dětmi se pozastavujeme u jednotlivých obrazů a pokoušíme se vystihnout, co nám daný obraz připomíná, co v něm vidíme.

Sebereflexe: V motivační části jsem se utvrdila v tom, jak moc mají děti rády pohádky, zejména pak zahrajeme-li je pomocí loutek, které mohou být zcela obyčejné a jednoduché. Žáci se nechali vtáhnout do děje a bystře reagovali na otázky. Na samotné malování se tak moc těšili, že u přípravy na vlastní malování, nám ve třídě vznikl trošku zmatek. Vše jsme nakonec připravili a děti s radostí i se smíchem experimentovali

s barevnými špagetami na papíře. Je dobré uvařit špagety tak, aby byly lepkavé – jemně se přilepují na papír a „skáčou“, což tvoří zajímavé stopy.

3.5.5 Malování přírodninami

Obrázek 13 - Práce žáků prvního ročníku

Realizace: ve třídě

Věková skupina žáků: první ročník

Časová dotace: 90 min

Cíl: vytvoření výtvarného díla pomocí přírodnin, experimentace s barevnou stopou, hlubší vnímání přírody.

Výtvarná technika: malba pomocí přírodnin.

Pomůcky: na motivační část košík s různými předměty (přírodniny, kostky, guma, hrníček, talířek), šátek na zavázání očí, kousky kůry stromů, šišky, čtvrtky různých formátů, temperové barvy, hadříky.

Realizace: ve třídě

Motivace:

- s žáky si sedneme na zem ve třídě do kruhu;
- představíme košík, ve kterém se skrývají různé předměty.
- Úkolem žáků bude tyto předměty rozeznat pomocí hmatu bez zraku;
- postupně si každý žák se zavázanýma očima vybere jeden předmět z košíku a pokusí se uhádnout, co drží v ruce za předmět a k čemu tento předmět běžně používáme;
- po vystřídání všech žáků, vytáhneme z košíku šišku a kůru a tyto přírodniny pošleme po kruhu, každý žák si vyzkouší strukturu povrchu předmětu na obličeji, rukách, nohách.
- Seznámíme děti s tím, že díky této struktuře povrchu můžeme tyto předměty využít při malování místo štětce;

- žáky vybídnu k vlastní tvorbě pomocí těchto přírodnin.

Postup:

- zadání a vysvětlení úkolu;
- děti si na lavici rozloží přírodní materiál, který si přinesli z domova;
- samy si zvolí velikost formátu papíru;
- připraví si temperové barvy do kelímku;
- žáci zkoušejí malovat těmito přírodninami, které buď namáčí do barev a malují, nebo si barvu „vylíjí“ na papír, kterou následně roztírají pomocí přírodnin;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: Sedneme si s žáky na podlahu do kruhu. Žáci mají své výtvarné díla u sebe. Postupně svá díla prezentují, hodnotí a porovnávají mezi sebou.

Sebereflexe: Žáky bavilo poznávání předmětů se zavázanýma očima, od začátku ve třídě panovala přátelská atmosféra. Děti vlastní realizaci prožívali naplno a zcela neplánovaně nám vznikla i díla ze samotných přírodnin, které po dokončení práce zůstaly barevné a žáci je zcela spontánně zakomponovali do svých děl, nebo vytvořili obraz pouze pomocí těchto přírodnin.

3.5.6 Stěrkování

Obrázek 14 - Práce žáků druhého ročníku

Věková skupina žáků: druhý ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: vyjádření subjektivních pocitů pomocí expresivního nanášení barev, seznámení s novou technikou, udržování čistoty při práci.

Výtvarná technika: malba špachtlí

Realizace: ve třídě

Pomůcky: šátek na zavázání očí, karton na výrobu špachtlí, nůžky, temperové barvy, hadříky, formát A2.

Motivace:

- zavážeme dětem oči šátkem a popíšeme tři různé situace.
- První situace: ocitnutí se na různých místech, žáci pozorně poslouchají. První letní den, sluníčko svítí, jdeme do lesa, zpívají ptáci, les voní smůlou, občas nám zapraská větvička pod nohama, ochutnáváme maliny, lesní jahody, přeskočíme potůček, ochladíme se a odpočíváme na pasece na měkkém mechu, díváme se do korun stromů, pozorujeme přírodu.
- Druhá situace: podzimní deštivý den, je zamračeno, šedivá obloha, my jdeme do školy, vyhneme se kaluži, ale projede okolo chodníku nákladní auto, které nás skropí od hlavy až k patě, jsme mokří, špinavý, pospícháme, převléci už se nestíháme, zkracujeme si cestu přes trávník, který klouže, upadneme do bláta, začíná silně pršet, utíkáme, je nám zima.
- Třetí situace: vánoční čas, jsme s tatínkem na trhu, vybíráme kapra, je pozdní odpoledne, světýlka v oknech domů se postupně rozsvěčují, mrzne, tatínek kupuje horký čaj, procházíme kolem vyzdobených výloh, přicházíme zkřehlí domů, kde je příjemné teplo, voní z trouby maminčino cukroví a hrají koledy.
- Vyzveme žáky, aby si sundali šátky, zamysleli se nad vyslechnutými příběhy a vybrali si jeden, který je zaujal, spojili si jeho atmosféru s nějakými barevnými odstíny a pustili se do práce.

Postup:

- vysvětlení a zadání úkolu;
- každý žák si z kartonu vystřihne stěrku;
- před sebe na lavici si položí čtvrtku;
- na podklad si nanese libovolné barvy, které roztírá stěrkou a tvoří libovolné obrazce.

Závěr hodiny: Sedneme si s žáky na koberec v zadní části třídy. Výtvarné práce si rozložíme před sebe. Necháme žáky hovořit o svých pocitech při poslechu třech příběhů a komentáři své práce, případně jiné, které ho zaujala a proč.

Sebereflexe: Žáci volili nejčastěji tematiku vánoc – oblíbený dětský čas, kde v tvorbě převažovaly nejrůznější odstíny zelené, různobarevné – veselé tóny. Nebo naopak tóny bílé a modré charakteristické pro zimní čas, mráz a sníh. Pár dětí volilo příběh prostřední a barvy typické pro nečas, bláto, stres – hnědou, šedou, tmavě modrou. Příběh lesa si získal druhé místo v popularitě. Léto, slunce... Volba jasných teplých barev – žluté, oranžové, červené, pastelové modré, světle zelené. Děti bavila práce kombinování barev a docela se barevně trefovaly do tónů odpovídající situaci. Asociace odpovídala realitě. Hádali jsme vždy nejprve volený příběh a náladu u konkrétního spolužáka ještě před jeho prezentací vlastního díla. Při práci panovalo soustředění a klid. Do činnosti i volby barev jsem dětem nehovořila. Nechávala jsem vše čistě na jejich cítění a vlastní asociaci.

3.5.7 Malování kuchyňskou solí

Obrázek 15 - Práce žáků druhého ročníku

Věková skupina žáků: druhý ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: uvolněný barevný projev, vnímání a barevné zaplnění celé plochy papíru, dotváření výtvarné práce pomocí soli, rozvoj představivosti, fantazie.

Výtvarná technika: malba akvarelovými barvami, malba solí.

Organizace: ve třídě

Pomůcky: čtvrtka A4, akvarelové barvy, kuchyňská sůl, štetce, kelímky na vodu, hadříky.

Motivace:

- žáci sedí v lavicích;
- nejdříve předvedeme cviky k rozcvičení jemné motoriky za pomoci krátké povídky.

- „Bylo pět kamarádů: Palec, Ukazováček, Prostředníček, Prsteníček a Malíček (postupně ukazujeme jednotlivé prsty na ruce). Palec jednoho dne onemocněl a tak jej postupně kamarádi navštívili. Nejdříve přišel Ukazováček, pak Prostředníček, Prsteníček a jako poslední Malíček (pokaždé se daný prst spojí s palcem). Když se Palec uzdravil, všichni měli velkou radost a ze samé radosti se všichni smáli, smáli a smáli.“ (Celou dlaň uvolníme protřepáním.)

- Cvičení provedeme společně se žáky, nejdříve s jednou rukou poté s druhou a na závěr oběma;

- zeptáme se žáků, co bychom tak s prsty mohli ještě dělat? U této otázky ukazujeme oběma rukama náznak solení;

- až žáci přijdou na solení;

- přivedeme je na to, že místo solení polévky si dnes osolíme naše výtvarné dílo.

Postup:

- vysvětlení a zadání úkolu;

- žáci si připraví na lavici papír, akrylové barvy, štětec, mističky s vodou, mističku se solí, hadřík;

- na čtvrtku žáci nanášejí barevné skvrny, které se mohou překrývat. Skvrny musí být dostatečně mokré, aby se barvy jedna do druhé vpíjely;

- po zaplnění plochy papíru, ještě do mokrého podkladu žáci sypou kuchyňskou sůl;

- po zaschnutí, zbylou sůl smeteme pomocí malého smetáčku;

- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: Sedneme si s žáky na koberec v zadní části třídy. Výtvarné práce si rozložíme před sebe. Vedeme žáky, aby samostatně ohodnotili své výtvarné dílo. Co jim činilo potíže, co je při tvorbě překvapilo, co se jim na díle líbí a s čím naopak nejsou spokojeni.

Sebereflexe: V této hodině se nám opět potvrdilo, jak děti baví práce s věcmi, které v běžném životě používají zcela odlišným způsobem, než jakým s ním pracují ve výtvarné výchově. Bylo fascinující sledovat děti při práci, kde bylo vidět jejich zaujetí

a překvapení co taková sůl dokáže na papíře. Problém se vyskytl u neposedného chlapce, který mističku soli nasypal své spolužačce na její práci. Ta se rozplakala, po nabídnutí druhé a nové možnosti práce tento pláč ustal a dívka nakonec byla spokojená se svým druhým dílem. Proto je nutné na začátku hodin, kde využíváme různé netradiční materiály, žáky důsledně upozornit na potřebnou kázeň při práci.

3.5.8 Malování pískem

Obrázek 16 - Práce žáků třetího ročníku

Věková skupina žáků: třetí ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: vytvoření výtvarné práce pomocí písku, rozvoj zručnosti, jemné motoriky.

Výtvarná technika: malba netradičním materiálem (pískem)

Realizace: ve třídě

Pomůcky: formát A4, lepidlo Herkules, písek, štětce, hadřík.

Motivace:

- žáci sedí v lavicích; nejprve jim předvedeme uvolňovací cviky rukou za doprovodu říkanky: „byly jednou dvě ruce, které měly velice, dvě jablíčka v rukávě“;
- poté vyzveme žáky k výtvarné práci.

Postup:

- vysvětlení a zadání úkolu;
- žáci si na lavici připraví čtvrtku, lepidlo Herkules, štětec, hadřík, mističku s pískem;
- pomocí lepidla si žáci namalují požadovaný tvar, nebo cokoliv, co je samotné napadne (malují dle své fantazie);
- na namalovanou plochu sypou písek, tak dlouho až je celá plocha pokryta;
- po zaschnutí zbylý písek opatrně sklepeme na lavici;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: Sedneme si s žáky na koberec v zadní části třídy. Výtvarné práce si rozložíme před sebe. Děti samy hodnotí průběh hodiny, zvolenou techniku a její realizaci. Učitel vystihne, co se mu na výtvarných pracích líbí a zda vidí nějaké nedostatky.

Sebereflexe: Žákům jsem úmyslně navrhla široký záběr tématu malby, mohli tvořit abstraktní obrazce, nebo konkrétní věci. Většina žáků si pro svou tvorbu zvolila konkrétní věc. Při realizaci této techniky, jsem si uvědomila, nutnost myslet na žáky s oční vadou. Těmto žákům je dobré nabídnout možnost obarvení lepidla barvou, aby neměli problém s viděním malby bílým lepidlem na bílý podklad, druhou variantou může být zvolení odlišné barvy podkladu.

3.6 Akční malba

3.6.1 Stříkání barvy (slash painting)

Věková skupina žáků: druhý ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: vyjádření vlastních pocitů a nálady, prostorové vnímání uspořádání seskupení barev v určitý celek, volba barev, využití fantazie při vyhodnocení své práce.

Obrázek 17 - Práce žáků druhého ročníku

Výtvarná technika: stříkání barvy pomocí štětce (slash painting).

Realizace: venku, individuální práce i práce ve dvojicích.

Pomůcky: polštářky na sezení, balicí papír formát A0, naředěné temperové barvy, kelímky na barvy, hadřík, štětce.

Motivace:

- s dětmi se usadíme na zem na polštářky (vytvoříme hada; děti sedí za sebou tak, aby dosáhly svému spolužákovi před sebou na záda);
- pomocí příběhu přivedeme žáky do představy letního deštivého dne, kdy se střídá síla a intenzita deště;
- nejdříve si děti bubnují prsty do stehů (v příběhu se střídá síla a intenzita deště);

- po skončení příběhu si vše zopakujeme, ale tentokrát žáci prsty předvádí déšť na záda svých spolužáků;
- když počasí utichne a opět nám vysvitne slunce, vyzveme žáky k výtvarné práci.

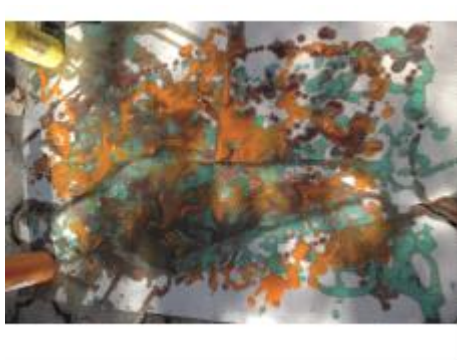
Postup:

- učitel vysvětlí výtvarný úkol s názornou ukázkou stříkání barvy na podklad;
- nejdříve žáci pracují samostatně;
- každý žák si připraví na zem papír a kelímky s temperami, které si naředí vodou;
- žáci stříkají barvu na podklad pomocí štětce;
- po dokončení práce žáci utvoří dvojice;
- každá dvojice si vezme čistý papír a barvy;
- nyní výtvarné dílo žáci tvoří ve dvojicích;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: Usadíme se se žáky na polštářky, výtvarné práce si rozložíme před sebe. Necháme žáky hovořit o svých představách při pohledu na své dílo i ostatních spolužáků. Jakou práci považují za zdařilou? A proč?

Sebereflexe: Při této technice je zapotřebí dávat pozor na kázeň při práci. Nám se stalo, že dva žáci začali barvu stříkat po sobě, po napomenutí však utichli a začali se věnovat své práci.

3.6.2 Lití barvy z kelímků (dripping)

Obrázek 18 - Práce žáků pátého ročníku

Věková skupina žáků: pátý ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: vytváření cákanců rozteklé barvy a skvrn pomocí kelímků, vyjádření vlastních emocí a pocitů, podpora přátelství.

Výtvarná technika: netradiční technika malby – lití barvy z kelímků (dripping)

Pomůcky: klubíčko, lepicí hmota, dva kelímky spojené delším provázkem (tyto kelímky nám poslouží k motivaci jako „*telefonní sluchátka*“), nůžky, kelímky, zředěné temperové barvy, balicí papír formát A1 nebo A0.

Realizace: venku, individuální práce i práce ve dvojicích

Motivace:

- s žáky si sedneme na zem ve třídě do kruhu;
- nejdříve si pomocí klubíčka, které si postupně posíláme mezi sebou, sdělíme svou dnešní náladu (děti si klubíčko posílají libovolně, začátek provázku drží učitel, každý žák stále drží svůj konec provázku a tím nám vzniká „pavučina přátelství“);
- vzniklou pavučinu připevníme pomocí lepicí hmoty na zem (každý žák svůj konec provázku, na místě kde sedí, přilepí lepicí hmotou na podlahu);
- přesuneme se do prostoru k lavicím;
- pomocí kelímkového telefonu si žáci vyzkoušejí navzájem libovolnou komunikaci mezi sebou;
- po ukončení telefonování žáky vyzveme k malování pomocí kelímků.

Postup:

- zadání a vysvětlení úkolu;
- žáci pomocí nůžek zhotoví ve dně kelímku malou díрку;
- arch balicího papíru umístí na zem před sebe;
- nalitím barvy do kelímku lijí různými směry barvu na papír;
- barvu v kelímku libovolně mění;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: Sedneme si s žáky na podlahu k „*pavučině přátelství*“. Svá díla libovolně uložíme na tuto pavučinu a následně hodnotíme společně s žáky průběh tvorby, zjišťujeme úskalí a klady.

Sebereflexe: Žáci se tomuto malování zcela oddali. Neplánovaně během hodiny vznikly skupinky debatující nad vznikajícími díly. Žáci spoludotvářeli díla společně se svými

spolužáky. Tuto techniku, pokud nám to počasí dovolí, je lepší provádět venku. Z důvodu možného znečištění prostředí barvami při lití barvy z kelímku.

3.6.3 Malba v pohybu

Obrázek 19 - Práce žáků třetího ročníku

Věková skupina žáků: třetí ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: seznámit se s jiným přístupem k malbě, zachycení barevné stopy v pohybu, rozvoj kreativity, spolupráce, rychlého rozhodování.

Výtvarná technika: akční malba – malba v závěsu.

Realizace: ve třídě, žáci pracují samostatně

Pomůcky: temperové barvy, kelímky, silnější štětce, kelímky na vodu, láhev s vodou, hadřík, velký arch papíru A0.

Postup:

- práce probíhá individuálně; žáci sedí v bezpečné vzdálenosti kolem houpačky (dbáme na to, aby každé dítě mělo dobrý výhled na „umělce zavěšeného na houpačce“;
- pod houpačku připevníme pomocí velkých hřebíků papír;
- v těsné blízkosti houpačky připravíme tempery ředěné vodou v kelímcích a hadříky;
- žák si na houpačku lehne, tak aby byl kolmo k zemi;
- požádáme o asistenci jednoho ze spolužáků;
- žák asistent bude na přání akčního umělce namáčet štětec v požadované barvě;
- uchopíme akčního umělce za nohy a začneme houpat (zpočátku houpeme mírně; když si žák na houpání zvykne, můžeme přidat na intenzitě houpání, měníme i směr);

- akční umělec maluje; vždy, když chce vyměnit barvu nebo namočit štětec do barvy, požádá žáka-asistenta;
- po dokončení malby se dvojice vystřídá;
- opakujeme tak dlouho, dokud se nevystřídají všichni žáci;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr: Sedneme si do trávy do kruhu, akční díla jsou rozložená všude kolem nás. Nejdříve si povídáme o pocitech, které žáci prožívali v průběhu akce. Pak se vydáme na právě vzniklou vernisáž. Žáci se tak pozastavují nad jednotlivými díly, debatují, živě vyjadřují své názory.

Sebereflexe: Tato technika sklidila u žáků ohromný úspěch. Děti byly nadšené, veselé, navzájem si se zájmem pomáhaly. I přes pečlivé naplánování průběhu akce jsem měla obavy, jak naše akční malba dopadne, jestli se mi podaří udržet zájem přihlížejících dětí, tak aby nezačaly zlobit a nenarušil se průběh akce. Tyto obavy však zmizely hned u první dvojice. Žáci „pozorovatelé“ seděli a se zájmem sledovali právě probíhající akci a vedli živé rozhovory na téma právě vznikajícího díla. Úskalí bylo pouze v tom, že žáci nechtěli skončit a chtěli znovu prožít tento zážitek z akční malby.

3.6.4 Hadr (staré ponožky)

Obrázek 20 - Práce žáků druhého ročníku

Věková skupina žáků: druhý ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: vytvoření díla pomocí netradičních pomůcek, využití celé plochy papíru, rozvoj představivosti a fantazie.

Výtvarná technika: netradiční technika – nanášení barev na podklad pomocí hadru.

Realizace: Tuto techniku je lépe provádět venku. Abychom nemuseli žáky omezovat ve výtvarném tvoření kvůli udržení čistoty.

Pomůcky: temperové barvy, ponožky, velký formát papíru.

Motivace:

- říkadla s průvodními gesty;
- uděláme na měkké trávě „kolíbků“ z vlastního těla a opakujeme notoricky známou říkanku: „Houpy, houpy, kočka snědla kroupy a kořata jáhly, po peci se táhly. Dotáhly se k rybníčku, chytily tam rybičku, udělala...BÁC!“
- Žáci se při přeříkávání kolébají. Další říkanka napomůže uvolnění paží.
- Předklon, svěsit paže a předříkáváme: „*Máchám, máchám prádlo, které na zem spadlo. Našim dětem do bláta, když honily kořata.*“

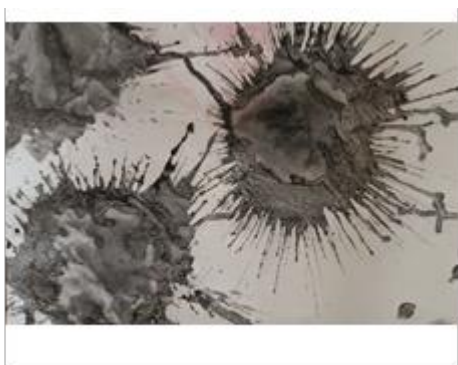
Postup:

- žáci si připraví temperové barvy s vodou do lavorů;
- na zem si položí velký arch kartonu;
- pomocí ponožek vytvářejí skvrny na podklad házením, plácáním, taháním atd.;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: Po dokončení, si žáci svá díla vystaví v prostoru zahrady. Jako její návštěvníci čile hovoříme o vystavovaných obrazech.

Sebereflexe: Již samotný fakt, že se bude malovat ponožkami, žáky rozesmál. Při samotném aktu žáci barvy míchali a sledovali, jakou barevnou skvrnu daná kombinace zanechá.

3.6.5 Malování míčkem

Obrázek 21 - Práce žáků třetího ročníku

Věková skupina žáků: třetí ročník

Časová dotace: 45 minut

Cíl: vytvoření základního výrazového prostředku – barevné skvrny -pomocí míčku

Realizace: školní zahrada

Výtvarná technika: netradiční technika malby – házení míčkem namočeného v barvě.

Pomůcky: staré silonky, vata na vycpání silonek, provázky, zředěné temperové barvy, větší misky na barvy.

Motivace:

- s žáky si sedneme na zem ve třídě do kruhu;
- pomocí svého vlastního míčku, kterým si házíme, si představíme svou dnešní náladu, jaké máme pocity ...;
- povíme si o tom, že tyto pocity se dají vyjádřit i pomocí barev;
- vyzveme žáky k vlastní realizaci výtvarné práce.

Postup:

- zadání a vysvětlení úkolu;
- žáci si sami zvolí velikost formátu papíru;
- žáci si vyrobí vlastní míček za pomoci silonek, které vycpou vatou a konce zaváží provázkem;
- papír si umístí na zem;
- míčky namáčejí do libovolných barev a následně hází na papír;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: Sedneme si s žáky na podlahu do kruhu. Žáci mají své výtvarné díla u sebe. Postupně svá díla prezentují a sami hodnotí vlastní realizaci.

Sebereflexe: Žáci se tomuto malování zcela oddali. Každý žák si vytvořil několik sérií obrázků. Experimentovali s míčky a to jaké stopy zanechá vzdálený, blízký, prudký nebo naopak pomalý hod míčkem. Tato technika žáky bavila. Cítili se při tvorbě svobodně a uvolněně. Pro tuto činnost je dobré zvolit takové prostředí, abychom děti nemuseli omezovat nedostatkem místa a aby necítily omezení ze strachu netrefení se míčkem na papír a znečištění vedlejší plochy barvou.

3.7 Kombinované techniky

3.7.1 Kaňka a mimozemšťan

Obrázek 22 - Práce žáků čtvrtého ročníku

Věková skupina žáků: čtvrtý ročník

Časová dotace: 90 min (2×45 min)

Cíl: prostorové vnímání plochy papíru, poznávání vlastností tuše, kombinace technik, probuzení a využití fantazie při výtvarných činnostech. Podpora trpělivosti při práci.

Výtvarná technika: rozlévání tuše na papíře; snímání otisků; malba anilinovými barvami; kresba tuší.

Realizace: ve třídě

Pomůcky: barevné tuše, štětce, redys pera, hadříky, křídové papíry, anilinové barvy, kelímky na vodu.

Motivace:

- žákům vyprávíme příběh „Šla kaňka na výlet“ - tento příběh končí tím, že kaňka únavou usne a ve snu ji navštíví mimozemšťan;
- následně s dětmi hovoříme o snech, o tom, s kým se ve snu můžeme setkat;
- na závěr žáky vybídeme k výtvarnému tvoření: „Pojďte, zkusíme si takového návštěvníka ze snu vytvořit na papíře.“

Postup:

- zadání a vysvětlení úkolu, příprava pomůcek;
- žáci si nejdříve vyzkoušejí, jak se tuš chová na savém papíře a jak naopak na nesavém;

- poté si na další papír vyzkouší různé možnosti lití tuše na papír (z výšky, rychlé či pomalé nalití atd.);
- žáci si vezmou nový papír a „vyrobí“ si kaňky za použití barevných tuší (práce musí být rychlá, aby nedošlo k zaschnutí tuše);
- když mají dostatečné množství kaňek, uchopí papír a začnou kaňky pomocí naklánění papíru rozlévat (tato část musí být také rychlá);
- na vzniklé „pavouky“, ještě mokré, přiloží druhý papír stejného formátu a vyrobí si otisk;
- po zaschnutí tuše na papíře si žáci vyberou tu kaňku, která se jim více líbí; sami si natočí papír tak, aby měli svého „*návštěvníka*“ tak, jak potřebují;
- anilinovými barvami vymalovávají jednotlivá vzniklá políčka; vymalovávají ta políčka, která jim pomohou docílit tvaru hlavy mimozemšťana; zatímco čeká, až mu barvy zaschnou, může žák tiše pozorovat výtvarné tvoření druhých žáků;
- po zaschnutí barev si žák vezme černou tuš a špejlí dokresluje – různě vedenými liniemi tuše - ta políčka, která mu pomohou dát vyniknout hlavě mimozemšťana;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr hodiny: S žáky se usadíme na zem, před sebe si dáme své mimozemšťany. Děti si vybírají mimozemšťany svých kamarádů – vysvětlí nám, proč si vybrali zrovna to dílo, co se jim na něm líbí atd. Společně vyhodnotíme klady a úskalí, které při výtvarném tvoření prožili.

Sebereflexe: Při této činnosti byl ve třídě živý pracovní ruch, a to díky tomu, že žáci postupně dokončovali malbu anilinovými barvami, a tak měli volný čas. Ten měli vyplnit tichým sledováním práce druhých. Ne všichni to zvládli, ale myslím si, že je dobré tento přístup do hodin zařazovat, protože tímto způsobem můžeme u žáků rozvíjet toleranci k druhým.

3.7.2 Mořský svět

Obrázek 23 - Práce žáků třetího ročníku

Věková skupina žáků: třetí ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: práce s celou plochou papíru, barevné vyjádření mořského prostředí, udržení čistoty při práci.

Pomůcky: klovatina, štětec, suché pastely, houbičky, kelímky, vystříhaní mořští koníci, tyčinkové lepidlo, papír formátu A3.

Motivace:

• S dětmi si sedneme do kruhu na zem ve třídě, předneseme jim dnešní problém: *„Dnes tu děti máme velký problém. Naši školu napadlo zákeřné infekční onemocnění, které se šíří lavinovým způsobem třídu po třídě. Vysvobodit ji můžete jen vy – páni a paní lékařky. Nemoc se jmenuje plané neštovice. Projevy jsou neúprosné, tělo je obsypané bolestivými vodnatými puchýřky. Vaším úkolem je léčit, ulevit od bolesti. Onemocněla i naše rybka. Výsev pupínků má po celém svém obvodu těla. Vyléčíte ji tak, že budete pečlivě nanášet pudr opatrně zlehka, abyste bolestivou a svědivou nákazu příliš nedráždili. Budete „řupat“ hojivou medicínu místo po místu po celém obvodu těla. Místo pudru použijeme barvy.“*

Postup:

- zadání a vysvětlení úkolu;
- žáci si připraví pomůcky;
- názorně žákům předvedu, jak se provádí tato technika;
- žáci si nalijí do kelímku přiměřené množství klovatiny;
- štětcem nanášejí klovatinu na papír, libovolnými tahy;
- po zaschnutí klovatiny vybarvují vzniklá pole suchými pastely;

- když jsou hotovi, pomocí houbičky a vlažné vody, kterou si napustí do kelímku, vymývají klovatinu;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr: Na konci hodiny a po skončení výtvarné činnosti se s žáky usadíme na zem do kroužku a povídáme si o tom, co je nejvíce bavilo a naopak jaké měli problémy.

Sebereflexe: Tato technika žáky velice bavila, při činnosti ve třídě byl nezvyklý klid a všichni se soustředili na práci. Obzvlášť žáky bavila kresba suchým pastelem, snažili se zaplnit každé místo, při hodnocení jsem se dozvěděla, že se těšili, až pastel budou vymývat.

3.7.3 Ryby

Věková skupina žáků: čtvrtý ročník

Časová dotace: 45 min

Cíl: vznik jednoduché barevné struktury a její následné využití při dotváření výtvarné práce, pečlivost a trpělivost při stříhání

Obrázek 24 - Práce žáků čtvrtého ročníku

Výtvarná technika: tupování, vystřihování.

Realizace: Činnost provádíme ve třídě. Žáci pracují samostatně.

Pomůcky: houbičky na nádobí, temperové barvy, kelímky na barvu, šablony ryb, pergamenový papír, nůžky, tyčinkové lepidlo, papír o velikosti A3.

Motivace:

- Přehrání videozáznamu skladby – úvodní znělky k seriálu „*Dva roky prázdnin*“ z tvorby československé televize pomocí audiovizuální techniky – propojené s prezentací přes diaprojektor na plátno, resp. bílou tabuli;
- necháme kolovat 3 velké mušle – děti přiloží k uchu, pokusí se zachytit „šumění moře“.

Postup:

- zadání a vysvětlení úkolu;
- žáci si připraví pomůcky;
- vystřihávání ryb podle šablony;
- nalepení ryb na podklad;
- houbičkou, kterou si namáčí do temper, žáci nanášejí barvu na čtvrtku;
- tupují i kolem nalepených ryb;
- než podklad uschne, vystřihnou si žáci bílé ryby z pergamenového bílého papíru, ryby prostřihávají;
- bílé ryby si nalepí na čtvrtku;
- „vodní hladinu“ dotvářejí vlepováním pergamenového papíru;
- po ukončení práce si žáci uklidí pracovní místo a pomůcky.

Závěr: Usadíme se na zem do kruhu. Společně si posíláme svá díla. Povídáme si co o tom, co žáky při tvorbě nejvíce bavilo, s čím měli problémy atd.

Sebereflexe: Práce s pergamenovým papírem byla nejsložitější, což jsem očekávala. Žákům se papír trhal a lepil na ruce. Tupování samotné děti bavilo. Byla jsem překvapena, jak citlivě přistupovali k barevnosti vznikajícího díla.

Závěr

Představy a názory, které mají učitelé o netradičních výtvarných technikách, se různí. Jedni si myslí, že tyto techniky nejsou běžnou součástí výuky, a jiní mají opačný názor. Ovšem pokud se pak blíže seznámíme s výukou výtvarné výchovy na školách, je zřejmé, že v nějaké míře se tyto techniky objevují prakticky všude. Často jde o využívání netradičních materiálů, jako jsou například barvy na sklo, barvy na textil, přírodniny, písek, ubrousky, kameny, porcelán, noviny, peří, květy atd. Jistě i z dávnější minulosti si mnozí z rodičů a prarodičů dnešních školáků vzpomenu na oblíbená bramborová tiskátka či na kapesníček pro maminku vlastnoručně vyrobený voskovanou batikou.

To dokládá, že tyto techniky se ve výtvarné výchově využívají již pěknou řádku let. Je samozřejmé, že pokud chce učitel tyto techniky využít, znamená to pro něj náročnější přípravu. Mým záměrem, se kterým jsem přistupovala k této práci, bylo vytvoření výtvarných námětů s nejrůznějšími technikami. Pokud jde o samotnou výtvarnou činnost, tady jsem se pečlivě věnovala výběru podkladových materiálů a instrumentů využitelných ke kresbě nebo malbě a také jsem se snažila nabídnout prostředky, pomůcky a nástroje z běžného života, které se dají nalézt všude kolem nás, aby tak děti dostaly možnost zkoumat materiály, jejich vlastnosti, povrchy a složení z jiného pohledu, než na jaký jsou zvyklé při jejich běžném používání. Výtvarné techniky jsou voleny tak, aby vedly děti k citlivému vnímání prostředí a naučily je nahlížet na věci denní potřeby s jistou dávkou fantazie a výtvarné tvořivosti.

U dětské práce je však důležitý hlavně přístup. Je nutné zachovávat dostatečný takt, abychom upoutali jejich pozornost a děti se nebály dát průchod své fantazii a vlastnímu citu a uspokojovaly se v aktivitách vytváření, přetváření a stavění nové skutečnosti. Tvorba je vlastně jejich hra, a hra je již od dob Komenského jednou ze stěžejních vyučovacích metod, která je této věkové kategorii nejbližší. Je proto vhodné, zvláště u dětí na prvním stupni, během výtvarné výchovy využívat motivačních prostředků, které by žáky snáze uvedly do výtvarné činnosti.

V tomto věku je možné použít jako vhodný motivační prostředek především vypravování, pohádkovou hudbu či pantomimu: zvláště oblíbené jsou přehrávané scény z pohádek či smyšlených příběhů. V současné době, kdy se běžnou součástí života dětí stává stále více technika, se mnohé následkem toho ocitají „v zajetí“ počítačových her.

Takto strávený čas je nejen neproduktivní, ale také příliš nepřeje dětské fantazii. Je tedy třeba výtvarnou činnost směřovat tak, aby byla pro děti stále inspirativní, zajímavá a neustále vyvolávala jejich zájem. Jistě je to snazší u dětí mladšího věku, ale se správným základem od prvních školních let lze tento zájem rozvíjet po celou školní docházku. Pro učitele je to činnost zcela jistě záslužná a inspirující.

Seznam použitých zdrojů

- BRIERLEY, John Keith. *7 prvních let života rozhoduje*. Překlad Karel Balcar. 1. vyd. Praha: Portál, 1996. 111 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-109-6.
- BROŽOVÁ, Vlasta. Peřinová, Marta. *Kreslíme, malujeme, modelujeme...* 1. vyd. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1994. 174 s. ISBN 80-7168-018-4.
- DEMPSEY, Amy. *Umělecké styly, školy a hnutí: encyklopedický průvodce moderním uměním*. 1. vyd. Praha: Slovart, 2002. 304 s. ISBN 80-7209-402-5.
- HAZUKOVÁ, Helena. ŠAMŠULA, Pavel. *Didaktika výtvarné výchovy I. 2., přeprac. vyd. [i.e. 3. vyd.]*. Praha: Karolinum, 1991. 117 s. ISBN 80-7066-368-5.
- HRDINA, Miroslav. *Výuka malby ve výtvarné výchově*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 154 s.
- JŮVA, Vladimír. *Základy estetické výchovy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1979. 143 s.
- LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 3., přeprac. a dopl. vyd. v Gradě vyd. 1. Praha: Grada, 1998. 343 s. Psyché. ISBN 80-7169-195-X.
- LOSOS, Ludvík. *Malba*. Praha: Aventinum, 2010. 191 s. Výtvarné techniky. ISBN 978-80-7442-008-5.
- NAGYIDAI, Tibor. Roeselová, Věra. *Metodická příručka pre 1. a 2. ročník I. stupňa základného štúdia výtvarného oboru ľudovej školy umenia*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľství, 1985. 72 s. 67 – 442 – 85.
- NAGYIDAI, Tibor. Roeselová, Věra. *Metodická příručka pre učiteľov prípravného štúdia výtvarného oboru ľudovej školy umenia*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľství, 1981. 96 s. 67 – 449 – 81.

- NEDVĚDOVÁ, Zdeňka a ZATLOUKALOVÁ, Iva. *Výtvarná tvorba*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000. 188 s., 24 s. obr. příl. ISBN 80-85839-46-6.
- POUPA, Vladimír. VOSEČEK, Jan. *Výtvarná výchova v 1. a 2. ročníku*. 3. přeprac. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelství, 1984. 174 s.
- PROKOP, Vladimír. *Kapitoly z dějin výtvarného umění: pro výuku dějin umění na středních školách*. Sokolov: O.K.-Soft, [1996]. 67 s. ISBN 80-238-0377-8.
- ROESELOVÁ, Věra. *Metodická příručka pro učitele výtvarných oborů LŠU (Přípravná výtvarná výchova)*. Výzkumný ústav pedagogický v Praze se souhlasem MŠMT čj. 30 288/81 – 35.
- ROESELOVÁ, Věra. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2001. 143 s. ISBN 80-7290-058-7.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. vyd. přeprac., V Portálu 1. Praha: Portál, 2004. 390 s. ISBN 80-7178-829-5.
- SVOBODA, Karel. Černochoch, Karel. Úvodní znělka k seriálu „Dva roky prázdnin“. 1974. TV seriál. Československá televize.
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Kapitoly z didaktiky výtvarné výchovy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 92 s. Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 80-244-1469-4.
- UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. 5., přeprac. a dopl. vyd., V Portále 1. Praha: Portál, 2002. 128 s. ISBN 80-7178-599-7.
- VÁVRA, Jiří. *Od impresionismu k postmoderně: dějiny vizuálního umění*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2001. 127 s. ISBN 80-7182-120-9.
- ZHOŘ, Igor. *Člověk a výtvarné umění*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1963. 124 s., [32] s. obr. příl. Kultura kolem nás.

PŘÍLOHY

Seznam příloh

Obrázek č. 1: M. Ř., 3. ročník; výtvarná technika mramorování; formát A5

Obrázek č. 2: J. S., 3. ročník; výtvarná technika mramorování; formát A5

Obrázek č. 3: N. H., 3. ročník; výtvarná technika mramorování; formát A5

Obrázek č. 4: N. V. 3. ročník; výtvarná technika malba v pohybu; formát A0

Obrázek č. 5: L. H., 3. ročník; výtvarná technika: malba v pohybu; formát A0

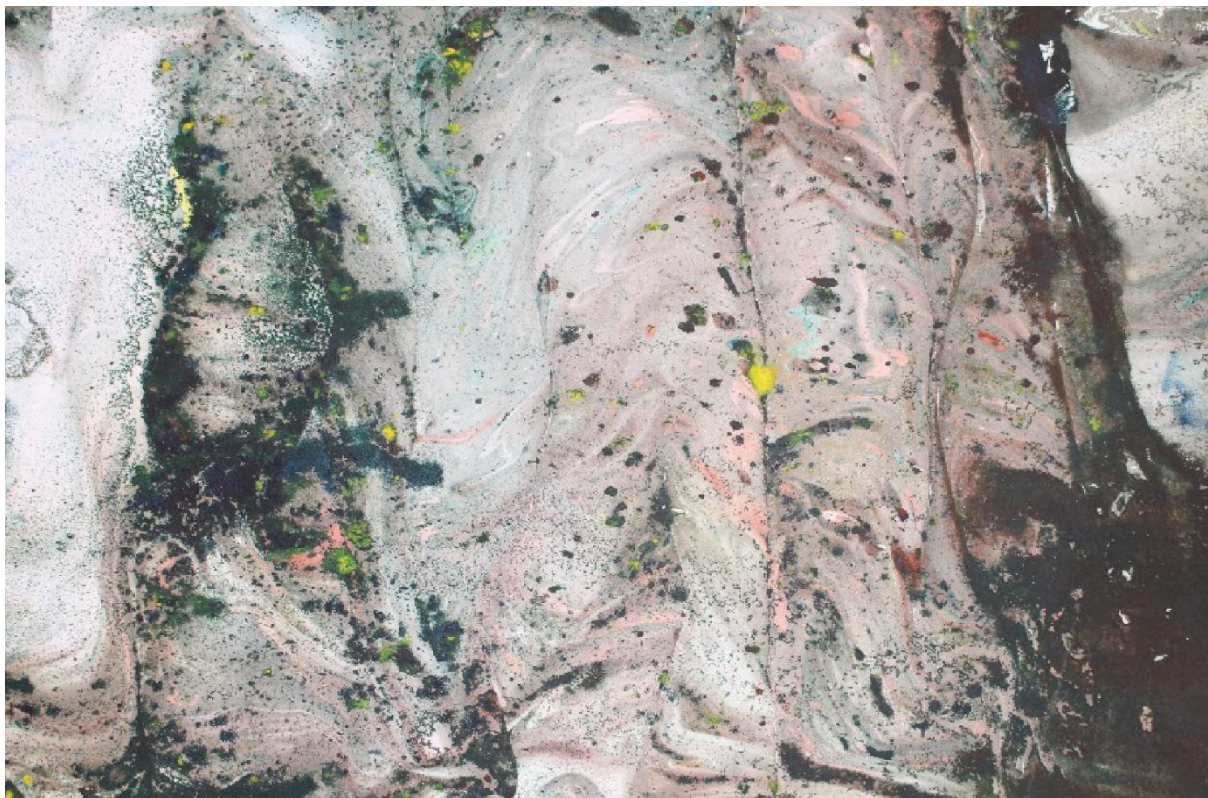
Obrázek č. 6: Fotografie žáka pátého ročníku; výtvarná technika: dripping

Obrázek č. 7: J. U., 2. ročník; výtvarná technika: slash painting; formát A0

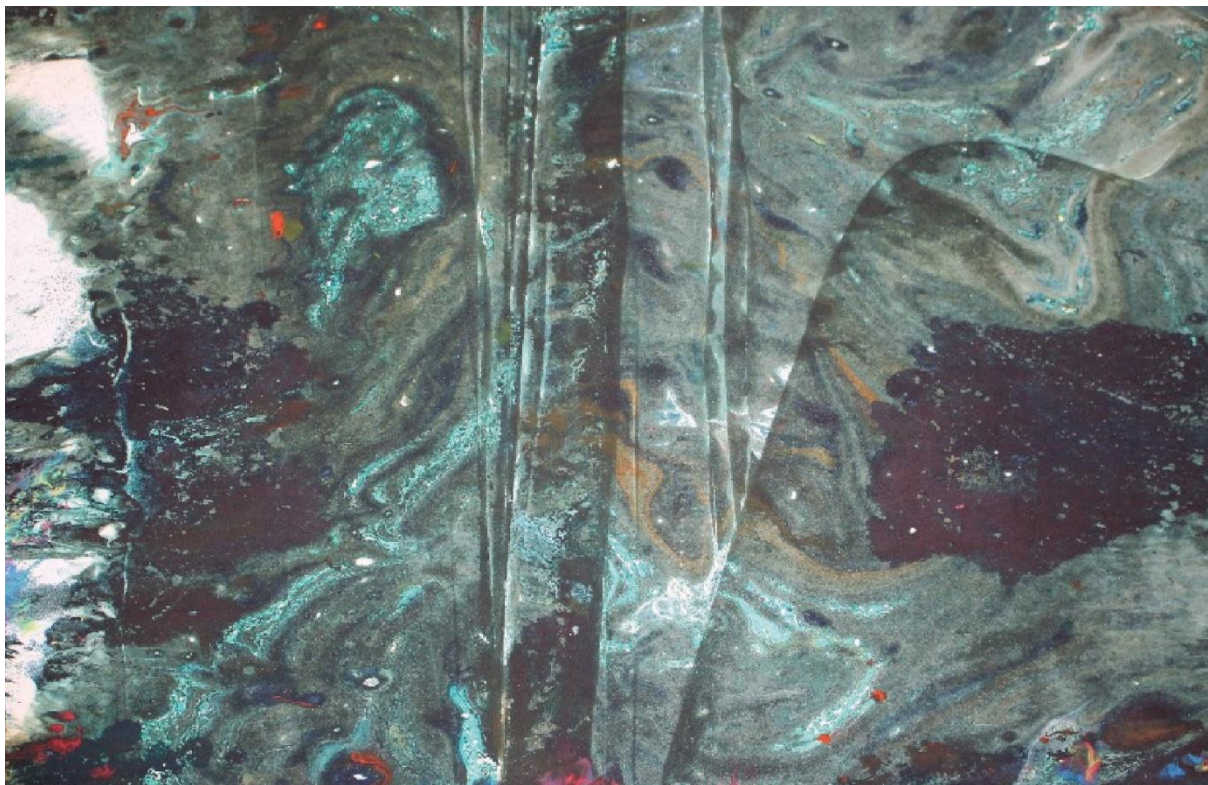
Obrázek č. 8: V. K., 5. ročník; výtvarná technika: fymáž, tónování pastelem; formát A2

Obrázek č. 9: L. B., , 4. ročník; kombinovaná technika; kartonová krabice

Obrázek č. 1: M. Ř., 3. ročník; výtvarná technika mramorování; formát A5

Obrázek č. 2: J. S., 3. ročník; výtvarná technika mramorování; formát A5

Obrázek č. 3: N. H., 3. ročník; výtvarná technika mramorování; formát A5

Obrázek č. 25: N. V., 3. ročník; výtvarná technika malba v pohybu; formát A0

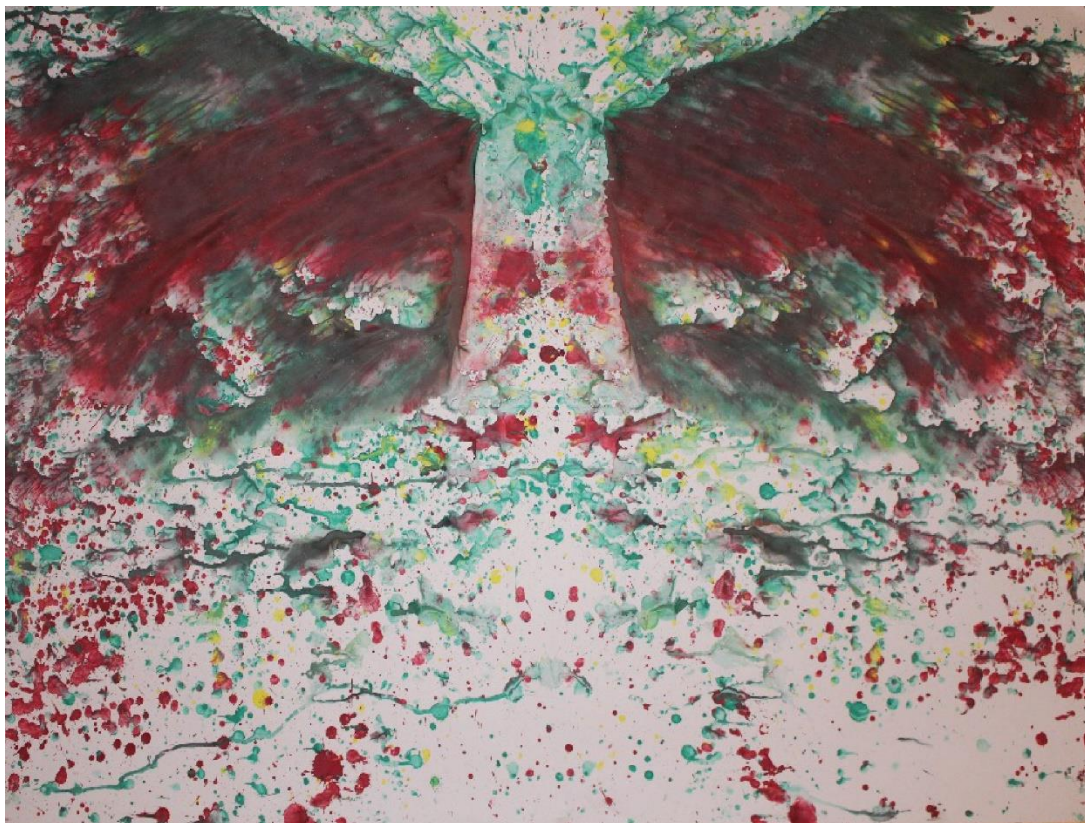
Obrázek č. 5: L. H., 3. ročník; výtvarná technika: malba v pohybu; formát A0

Obrázek č. 6. - Fotografie žáka pátého ročníku; výtvarná technika: dripping

Obrázek č. 7: J. U., 2. ročník; výtvarná technika: slash painting; formát A0

Obrázek č. 8: V. K., 5. ročník; výtvarná technika: fymáž, tónování pastelem; formát A2

Obrázek č. 9: L. B., 4. ročník; kombinovaná technika; kartonová krabice

